प्रतयः ५०० प्रथमावृत्तिः

श्रीमद्धरिभद्रसूरिन्यायाचार्ययशोविजयोपाध्यायकृते अष्टकप्रकरणे

मलधारिश्रीराजशेखरश्रीमद्धरिभद्रसूरिपुरन्दरविहितौ

॥ षड्दर्शनसमुच्चयौ च ॥

प्रसिद्धिकारकः शाह केमचन्द्रात्मजो नागयणः—श्रीसुरत.

चुनीओल–राजनगर.

नं २७४३, श्रीरत्नसागरप्रीन्टींगमुद्रणालये शाह जयसिंहभाइपुत्रामृतलालेन मुद्रितः

वीरसंवत् २४४३ विक्रमसंवत् १९७४ क्राइस्टसन् १९१८

॥ अर्हम् ॥

श्रीमदाचार्यहरिभद्रसूरिविरचितः

षड्दर्शनसमुच्चयः ॥

॥ सद्दर्शनं जिनं नत्वा, वीरं स्याद्वाददेशकम् । सर्वदर्शनवाच्योऽर्थः, संक्षेपेण निगद्यते ॥ १ ॥ दर्शनानि षडेवात्र, मूलभेदव्यपेक्षया । देवतातत्त्वभेदेन, ज्ञातव्यानि मनीषिभिः ॥ २ ॥ बौद्धं नैयायिकं सांख्यं, जैनं वैशेषिकं तथा । जैमिनीयं च नामानि, दर्शनानाममून्यहो ॥ ३ ॥ तत्र बौद्धमते तावद्देवता सुगतः किल । चतुर्णामार्यसत्यानां, दुःखादीनां प्ररूपकः ॥ ४ ॥ दुःखं संसारिणः स्कंधास्ते च पंच प्रकीर्तिताः । विज्ञानं वेदना संज्ञा, संस्कारो रूपमेव च ॥५॥ समुदेति यतो लोके, रागादीनां गणोऽखिलः । आत्माऽऽत्मीयस्वभावाख्यः, समुदायः स संमतः ॥६॥ क्षणिकाः सर्वसंस्कारा, इत्येवं वासना तु या । स मार्ग इति विज्ञेयो, निरोधो मोक्ष उच्यते ॥७॥ पंचेन्द्रियाणि शब्दाद्या, विषयाः पंच मानसम् । धर्मायतनमेतानि, द्वादशायतनानि च ॥ ८ ॥ प्रमाणे द्वे च विज्ञेये, तथा सौगतदर्शने । प्रत्यक्षमनुमानं च, सम्यग्ज्ञानं द्विधा यतः ॥९॥ प्रत्यक्षं कल्पनाऽपोढमभ्रांतं तत्र बुध्यताम् । त्रिरूपाल्लिंगतो लिंगिज्ञानं त्वनुमानसंज्ञितम् ॥ १० ॥ रूपाणि पक्षधर्मत्वं, सपक्षे विद्यमानता । विपक्षे नास्तिता हेतोरेवं त्रीणि विभाव्यताम् ॥ ११ ॥ बौद्धराद्धांतवाच्यस्य, संक्षेपोऽयं निवेदितः । नैयायिकमतस्येतः, कथ्यमानो निशम्यताम् ॥१२॥ अक्षपादमते देवः, सृष्टिसंहारकृच्छिवः । विभुर्नित्यैकसर्वज्ञो, नित्य-

बुद्धिसमाश्रयः ॥ १३ ॥ तत्त्वानि षोडशामुत्र, प्रमाणादीनि तद्यथा । प्रमाणं च प्रमेयं च, संशयश्च प्रयोजनम् ॥ १४ ॥ दृष्टान्तोऽप्यथ सिद्धान्तोऽवयवास्तर्कनिर्णयौ । वादो जल्पो वितंडा च, हेत्वाभासाश्छलानि च ॥ १५ ॥ जातयो निग्रहस्थानान्येषामेवं प्ररूपणा । अर्थोपलब्धिहेतुः स्यात्प्रमाणं तच्चतुर्विधम् ॥१६॥ प्रत्यक्षमनुमानं चोपमानं शाब्दिकं तथा । तत्रेन्द्रियार्थसंपर्कोत्पन्नमव्यभिचारि च ॥१७॥ व्यवसायात्मकं ज्ञानं, व्यपदेशविवर्जितम् । प्रत्यक्षमनुमानं तु, तत्पूर्वं त्रिविधं भवेत् ॥ १८ ॥ युग्मम् ॥ पूर्ववच्छेषवच्चैव, दृष्टं सामान्यतस्तथा । तत्राद्यं कारणात्कार्यानुमानमिह गीयते ॥ १९ ॥ रोलंबगवलव्यालतमालमलिनत्विषः । वृष्टिं व्यभिचरन्तीह, नैवंप्रायाः पयोमुचः ॥ २० ॥ कार्यात्कारणानुमानं, यच्च तच्छेषवन्मतम् । तथाविधनदीपूरान्मेघो वृष्टो यथोपरि ॥ २१ ॥ यच्च सामान्यतो दृष्टं, तदेवं गतिपूर्विका । पुंसि देशान्तरप्राप्तिर्यथा सूर्येऽपि सा तथा ॥ २२ ॥ प्रसिद्धवस्तुसाधर्म्यादप्रसिद्धस्य साधनम् । उपमानं समाख्यातं, यथा गौर्गवयस्तथा ॥ २३ ॥ शाब्दमाप्तोपदेशस्तु, मानमेवं चतुर्विधम् । प्रमेयं त्वात्मदेहाद्यं, बुद्धीन्द्रियसुखादि च ॥ २४ ॥ किमेतदिति संदिग्धः, प्रत्ययः संशयो मतः । प्रवर्त्तते यदर्थित्वात्तत्तु साध्यं प्रयोजनम् ॥ २५ ॥ दृष्टांतस्तु भवेदेष, विवादविषयो न यः । सिद्धान्तस्तु चतुर्भेदः, सर्वतन्त्रादिभेदतः ॥ २६ ॥ प्रतिज्ञाहेतुदृष्टांतोपनया निगमस्तथा । अवयवाः पंच तर्कः, संशयोपरमे भवेत् ॥ २७ ॥ यथा काकादिसंपातात्, स्थाणुना भाव्यमत्र हि । ऊर्ध्वं संदेहतर्काभ्यां, प्रत्ययो निर्णयो मतः ॥ २८ ॥ आचार्यशिष्ययोः पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहात् । या कथाऽभ्यासहेतुः स्यादसौ वाद उदाहृतः ॥२९॥ विजिगीषुकथा या तु, छलजात्यादिदूषणा । स जल्पः सा वितंडा तु, या प्रतिपक्षवर्जिता ॥ ३० ॥ हेत्वाभासा असिद्धाद्याश्छलं कूपो नवोदकः । जातयो दूषणाभासाः, पक्षादिर्दूष्यते न यैः ॥ ३१ ॥ निग्रहस्थानमाख्यातं, परो येन निगृह्यते । प्रतिज्ञाहानिसंन्यासविरोधादिविभेदतः ॥ ३२ ॥ नैयायिकमतस्यैवं, समासः कथितोऽधुना । सांख्याभिम-

तभावान।मिदानीमयमुच्यते ॥३३॥ सांख्या निरीश्वराः केचित्, केचिदीश्वरदेवताः। सर्वेषामपि तेषां स्यात्तत्त्वानां पञ्चविंशतिः ॥३४॥ सत्त्वं रजस्तमश्चेति, ज्ञेयं तावद्गुणत्रयम्। प्रसादतापदैन्यादिकार्यलिंगं क्रमेण तत् ॥३५॥ एतेषां या समावस्था, सा प्रकृतिः किलोच्यते। प्रधानाव्यक्तशब्दाभ्यां, वाच्या नित्यस्वरूपिका ॥ ३६ ॥ ततः संजायते बुद्धिर्महानिति यकोच्यते। अहंकारस्ततोऽपि स्यात्तस्मात् षोडशको गणः ॥ ३७ ॥ स्पर्शनं रसनं घ्राणं, चक्षुः श्रोत्रं च पञ्चमम्। पंच बुद्धीन्द्रियाण्याहुस्तथा कर्मेन्द्रियाणि च ॥ ३८ ॥ पायूपस्थवचःपाणिपादाख्यानि मनस्तथा। अन्यानि पञ्च रूपादितन्मात्राणीति षोडश ॥ ३९ ॥ युग्मम् ॥ रूपात्तेजो रसादापो, गन्धाद्भूमिः स्वरान्नभः। स्पर्शाद्वायुस्तथैवं च, पञ्चभ्यो भूतपञ्चकम् ॥ ४० ॥ एवं चतुर्विंशतितत्त्वरूपं, निवेदितं सांख्यमते प्रधानम्। अन्यस्त्वकर्ता विगुणस्तु भोक्ता, तत्त्वं पुमान्नित्यचिदभ्युपेतः ॥ ४१ ॥ पञ्चविंशतितत्त्वानि, सांख्यस्यैवं भवन्ति च। प्रधाननरयोश्चात्र, वृत्तिः पङ्ग्वन्धयोरिव ॥४२॥ प्रकृतिवियोगो मोक्षः पुरुषस्य बतैतदान्तरज्ञानात्। मानत्रितयं च भवेत् प्रत्यक्षं लैङ्गिकं शाब्दम् ॥४३॥ एवं सांख्यमतस्यापि, समासः कथितोऽधुना। जैनदर्शनसंक्षेपः, कथ्यते सुविचारवान् ॥४४॥ जिनेन्द्रो देवता तत्र, रागद्वेषविवर्जितः। हतमोहमहामल्लः, केवलज्ञानदर्शनः ॥ ४५ ॥ सुरासुरेन्द्रसंपूज्यः, सद्भूतार्थोपदेशकः। कृत्स्नकर्मक्षयं कृत्वा, संप्राप्तः परमं पदम् ॥ ४६ ॥ जीवाजीवौ तथा पुण्यं, पापमाश्रवसंवरौ। बन्धश्च निर्जरामोक्षौ, नव तत्त्वानि तन्मते ॥४७॥ तत्र ज्ञानादिधर्मेभ्यो, भिन्नाभिन्नो विवृत्तिमान्। शुभाशुभकर्मकर्त्ता, भोक्ता कर्मफलस्य च ॥ ४८ ॥ चैतन्यलक्षणो जीवो, यश्चैतद्विपरीतवान्। अजीवः स समाख्यातः, पुण्यं सत्कर्मपुद्गलाः ॥ ४९ ॥ युग्मम् ॥ पापं तद्विपरीतं तु, मिथ्यात्वाद्याश्च हेतवः। यस्तैर्बन्धः स विज्ञेय, आश्रवो जिनशासने ॥ ५० ॥ संवरस्तन्निरोधस्तु, बन्धो जीवस्य कर्मणः। अन्योऽन्यानुगमात् कर्मसंबन्धो यो द्वयोरपि ॥ ५१ ॥ बद्धस्य कर्मणः शाटो, यस्तु सा निर्जरा मता। आत्य-

न्तिको वियोगस्तु, देहादेर्मोक्ष उच्यते ॥ ५२ ॥ एतानि नव तत्त्वानि, यः श्रद्धत्ते स्थिराशयः । सम्यक्त्वज्ञानयोगेन, तस्य चारित्रयोग्यता ॥ ५३ ॥ तथा भव्यत्वपाकेन, यस्यैतत्त्रितयं भवेत् । सम्यग्ज्ञानक्रियायोगाज्जायते मोक्षभाजनम् ॥ ५४ ॥ प्रत्यक्षं च परोक्षं च, द्वे प्रमाणे तथा मते । अनन्तधर्मकं वस्तु, प्रमाणविषयस्त्विह ॥ ५५ ॥ अपरोक्षतयाऽर्थस्य, ग्राहकं ज्ञानमीदृशम् । प्रत्यक्षमितरज्ज्ञेयं, परोक्षं ग्रहणेक्षया ॥ ५६ ॥ येनोत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तं यत्सत्तदिष्यते । अनन्तधर्मकं वस्तु, तेनोक्तं मानगोचरः ॥ ५७ ॥ जैनदर्शनसंक्षेप, इत्येष कथितोऽनघः । पूर्वापरविघातस्तु, यत्र क्वापि न विद्यते ॥५८॥ देवताविषये भेदो, नास्ति नैयायिकैः समम् । वैशेषिकाणां तत्त्वे तु, विद्यतेऽसौ निदर्श्यते ॥ ५९ ॥ द्रव्यं गुणस्तथा कर्म, सामान्यं च चतुर्थकम् । विशेषसमवायौ च, तत्त्वषट्कं हि तन्मते ॥ ६० ॥ तत्र द्रव्यं नवधा भूजलतेजोऽनिलान्तरिक्षाणि । कालदिगात्ममनांसि च गुणः पुनः पंचविंशतिधा ॥ ६१ ॥ स्पर्शरसरूपगन्धाः शब्दः संख्या विभागसंयोगौ । परिमाणं च पृथक्त्वं तथा परत्वापरत्वे च ॥ ६२ ॥ बुद्धिः सुखदुःखेच्छा धर्माधर्मौ प्रयत्नसंस्कारौ । द्वेषः स्नेहगुरुत्वे द्रवत्ववेगौ गुणा एते ॥ ६३ ॥ उत्क्षेपावक्षेपावाकुञ्चनकं प्रसारणं गमनम् । पञ्चविधं कर्मैतत्परापरे द्वे तु सामान्ये ॥ ६४ ॥ तत्र परं सत्ताख्यं द्रव्यत्वाद्यपरमथ विशेषस्तु । निश्चयतो नित्यद्रव्यवृत्तिरन्त्यो विनिर्दिष्टः ॥ ६५ ॥ य इहायुतसिद्धानामाधाराधेयभूतभावानाम् । सम्बन्ध इहप्रत्ययहेतुः प्रोक्तः स समवायः ॥ ६६ ॥ प्रमाणं च द्विधाऽमीषां, प्रत्यक्षं लैङ्गिकं तथा । वैशेषिकमतस्यैवं, संक्षेपः परिकीर्त्तितः ॥ ६७ ॥ जैमिनीयाः पुनः प्राहुः, सर्वज्ञादिविशेषणः । देवो न विद्यते कोऽपि, यस्य मानं वचो भवेत् ॥ ६८ ॥ तस्मादतीन्द्रियार्थानां, साक्षाद्द्रष्टुरभावतः । नित्येभ्यो वेदवाक्येभ्यो, यथार्थत्वविनिश्चयः ॥ ६९ ॥ अत एव पुरा कार्यो, वेदपाठः प्रयत्नतः । ततो धर्मस्य जिज्ञासा, कर्तव्या धर्मसाधनी ॥ ७० ॥ नोदनालक्षणो धर्मो, नोदना तु क्रियां प्रति । प्रवर्तकं वचः प्राहुः, स्वःकामोऽग्निं यजेद्यथा

॥ ७१ ॥ प्रत्यक्षमनुमानं च, शाब्दं चोपमया सह । अर्थापत्तिरभावश्च, षट् प्रमाणानि जैमिनेः ॥ ७२ ॥ तत्र प्रत्यक्षमक्षाणां, संप्रयोगे सतां सति । आत्मनो बुद्धिजन्मेत्यनुमानं लैङ्गिकं पुनः ॥ ७३ ॥ शाब्दं शाश्वतवेदोत्थमुपमानं प्रकीर्त्तितम् । प्रसिद्धार्थस्य साधर्म्यादप्रसिद्धस्य साधनम् ॥ ७४ ॥ दृष्टार्थानुपपत्त्या तु, कस्याप्यर्थस्य कल्पना । क्रियते यद्बलेनासावर्थापत्तिरुदाहृता ॥ ७५ ॥ प्रमाणपञ्चकं यत्र, वस्तुरूपे न जायते । वस्तुसत्तावबोधार्थं, तत्राभावप्रमाणता ॥ ७६ ॥ जैमिनीयमतस्यापि, संक्षेपोऽयं निवेदितः । एवमास्तिकवादानां, कृतं संक्षेपकीर्तनम् ॥ ७७ ॥ नैयायिकमतादन्ये, भेदं वैशेषिकैः सह । न मन्यन्ते मते तेषां, पञ्चैवास्तिकवादिनः ॥ ७८ ॥ षड्दर्शनसंख्या तु, पूर्यते तन्मते किल । लोकायतमतक्षेपात्, कथ्यते तेन तन्मतम् ॥ ७९ ॥ लोकायता वदन्त्येवं, नास्ति देवो न निर्वृतिः । धर्माधर्मौ न विद्येते, न फलं पुण्यपापयोः ॥ ८० ॥ एतावानेव लोकोऽयं, यावानिन्द्रियगोचरः । भद्रे ! वृकपदं पश्य, यद्वदन्ति बहुश्रुताः ॥ ८१ ॥ पिब खाद च जातशोभने !, यदतीतं वरगात्रि ! तन्न ते । न हि भीरु ! गतं निवर्तते, समुदयमात्रमिदं कलेवरम् ॥ ८२ ॥ किं च पृथ्वी जलं तेजो, वायुर्भूतचतुष्टयम् । चैतन्यभूमिरेतेषां, मानं त्वक्षजमेव हि ॥ ८३ ॥ पृथ्व्यादिभूतसंहत्यां, तथादेहादिसंभवः । मदशक्तिः सुराङ्गेभ्यो, यद्वत्तद्वत्स्थितात्मता ॥ ८४ ॥ तस्माद् दृष्टपरित्यागाद्यददृष्टे प्रवर्तनम् । लोकस्य तद्विमूढत्वं, चार्वाकाः प्रतिपेदिरे ॥ ८५ ॥ साध्यावृत्तिनिवृत्तिभ्यां, या प्रीतिर्जायते जने । निरर्था सा मते तेषां, सा चाकाशात्परा न हि ॥ ८६ ॥ लोकायतमतेऽप्येवं, संक्षेपोऽयं निवेदितः । अभिधेयतात्पर्यार्थः, पर्यालोच्यः सुबुद्धिभिः ॥ ८७ ॥

॥ इति श्रीहरिभद्रसूरिकृतः षड्दर्शनसमुच्चयः ॥

॥ अथ श्रीहरिभद्रसूरिकृतान्यष्टकानि ॥

॥ अथ महादेवाष्टकम् ॥ १ ॥ यस्य संक्लेशजननो, रागो नास्त्येव सर्वदा । न च द्वेषोऽपि सत्त्वेषु, शमेन्धनदवानलः ॥ १ ॥ न च मोहोऽपि सज्ज्ञानच्छादनोऽशुद्धवृत्तकृत् । त्रिलोकख्यातमहिमा, महादेवः स उच्यते ॥ २ ॥ युग्मम् ॥ यो वीतरागः सर्वज्ञो, यः शाश्वतसुखेश्वरः । क्लिष्टकर्मकलातीतः, सर्वथा निष्कलस्तथा ॥ ३ ॥ यः पूज्यः सर्वदेवानां, यो ध्येयः सर्वयोगिनाम् । यः स्रष्टा सर्वनीतीनां, महादेवः स उच्यते ॥ ४ ॥ युग्मम् ॥ एवं सद्वृत्तयुक्तेन, येन शास्त्रमुदाहृतम् । शिववर्त्म परं ज्योतिस्त्रिकोटीदोषवर्जितम् ॥ ५ ॥ यस्य चाराधनोपायः, सदाज्ञाभ्यास एव हि । यथाशक्ति विधानेन, नियमात् स फलप्रदः ॥ ६ ॥ सुवैद्यवचनाद्यद्वद्व्याधेर्भवति संक्षयः । तद्वदेव हि तद्वाक्याद्ध्रुवः संसारसंक्षयः ॥ ७ ॥ एवंभूताय शान्ताय, कृत्यकृत्याय धीमते । महादेवाय सततं, सम्यग्भक्त्या नमो नमः ॥ ८ ॥ ॥ अथ स्नानाष्टकम् ॥ २ ॥ द्रव्यतो भावतश्चैव, द्विधा स्नानमुदाहृतम् । बाह्यमाध्यात्मिकं चेति, तदन्यैः परिकीर्त्यते ॥ १ ॥ जलेन देहदेशस्य, क्षणं यच्छुद्धिकारणम् । प्रायोऽन्यानुपरोधेन, द्रव्यस्नानं तदुच्यते ॥ २ ॥ कृत्वेदं यो विधानेन, देवतातिथिपूजनम् । करोति मलिनारंभी, तस्यैतदपि शोभनम् ॥ ३ ॥ भावशुद्धिनिमित्तत्वात्तथानुभवसिद्धितः । कथञ्चिद्दोषभावेऽपि, तदन्यगुणभावतः ॥४॥ अधिकारिवशाच्छास्त्रे, धर्मसाधनसंस्थितिः ।

व्याधिप्रतिक्रियातुल्या, विज्ञेया गुणदोषयोः ॥ ५ ॥ ध्यानाम्भसा तु जीवस्य, सदा यच्छुद्धिकारणम् । मलं कर्म समाश्रित्य, भावस्नानं तदुच्यते ॥ ६ ॥ ऋषीणामुत्तमं ह्येतन्निर्दिष्टं परमर्षिभिः । हिंसादोषनिवृत्तानां, व्रतशीलविवर्द्धनम् ॥ ७ ॥ स्नात्वाऽनेन यथायोगं,निःशेषमलवर्जितः । भूयो न लिप्यते तेन, स्नातकः परमार्थतः ॥ ८ ॥

॥ अथ पूजाष्टकम् ॥ ३ ॥

अष्टपुष्पी समाख्याता, स्वर्गमोक्षप्रसाधनी । अशुद्धेतरभेदेन, द्विधा तत्त्वार्थदर्शिभिः ॥ १ ॥ शुद्धागमैर्यथालाभं, प्रत्यग्रैः शुचिभाजनैः । स्तोकैर्वा बहुभिर्वापि, पुष्पैर्जात्यादिसंभवैः ॥ २ ॥ अष्टापायविनिर्मुक्ततदुत्थगुणभूतये । दीयते देवदेवाय, या साऽशुद्धेत्युदाहृता ॥ ३ ॥ संकीर्णैषा स्वरूपेण, द्रव्याद्भावप्रसक्तितः । पुण्यबन्धनिमित्तत्वाद्विज्ञेया स्वर्गसाधनी ॥ ४ ॥ या पुनर्भावजैः पुष्पैः, शास्त्रोक्ति[1]गुणसंगतैः । परिपूर्णत्वतोऽम्लानैरत एव सुगन्धिभिः ॥ ५ ॥ अहिंसा सत्यमस्तेयं, ब्रह्मचर्यमसंगता । गुरुभक्तिस्तपो ज्ञानं, सत्पुष्पाणि प्रचक्षते ॥ ६ ॥ एभिर्देवाधिदेवाय, बहुमानपुरःसरा । दीयते पालनाद्या तु, सा वै शुद्धेत्युदाहृता ॥ ७ ॥ प्रसस्तो ह्यनया भावस्ततः कर्मक्षयो ध्रुवः । कर्मक्षयाच्च निर्वाणमत एषा सतां मता ॥ ८

॥ अथाऽग्निकारिकाष्टकम् ॥४॥

कर्मेन्धनं समाश्रित्य, दृढा सद्भावनाहुतिः । धर्मध्यानाग्निना कार्या, दीक्षितेनाग्निकारिका ॥ १ ॥ दीक्षा मोक्षार्थमाख्याता, ज्ञानध्यानफलं स च । शास्त्र उक्तो यतः सूत्रं, शिवधर्मोत्तरे ह्यदः ॥ २ ॥ पूजया विपुलं राज्यमग्निकार्येण संपदः । तपः पापविशुद्ध्यर्थं, ज्ञानं ध्यानं च मुक्तिदम् ॥ ३ ॥ पापं च राज्यसंपत्सु, संभवत्यनघं ततः । न तद्धेतोरुपादानमिति, सम्यग्वि-

१ शास्त्रोक्तेति द्विः

चिन्त्यताम् ॥ ४ ॥ विशुद्धिश्चास्या तपसा, न तु दानादिनैव यत् । तदियं नान्यथा युक्ता, तथा चोक्तं महात्मना ॥ ५ ॥ धर्मार्थं यस्य वित्तेहा, तस्यानीहा गरीयसी । प्रक्षानलनाद्धि पंकस्य, दूरादस्पर्शनं वरम् ॥ ६ ॥ मोक्षाध्वसेवया चैताः, प्रायः शुभतरा भुवि । जायन्ते ह्यनपायिन्य, इयं सच्छास्त्रसंस्थितिः ॥ ७ ॥ इष्टापूर्तं न मोक्षांगं, सकामस्योपवर्णितम् । अकामस्य पुनर्योक्ता, सैव न्याय्याग्निकारिका ॥ ८ ॥

॥ अथ भिक्षाष्टकम् ॥ ५ ॥

सर्वसंपत्करी चैका, पौरुषघ्नी तथापरा । वृत्तिभिक्षा च तत्त्वज्ञैरिति भिक्षा त्रिधोदिता ॥ १ ॥ यतिर्ध्यानादियुक्तो यो, गुर्वाज्ञायां व्यवस्थितः । सदानारंभिणस्तस्य, सर्वसंपत्करी मता ॥ २ ॥ वृद्धाद्यर्थमसंगस्य, भ्रमरोपमयाटतः । गृहिदेहोपकाराय, विहितेति शुभाशयात् ॥ ३ ॥ प्रव्रज्यां प्रतिपन्नो यस्तद्विरोधेन वर्तते । असदारंभिणस्तस्य, पौरुषघ्नीति कीर्तिता ॥ ४ ॥ धर्मलाघवकृन्मूढो, भिक्षयोदरपूरणम् । करोति दैन्यात् पीनांगः, पौरुषं हन्ति केवलम् ॥ ५ ॥ निःस्वान्धपङ्गवो ये तु, न शक्ता वै क्रियान्तरे । भिक्षामटन्ति वृत्त्यर्थं, वृत्तिभिक्षेयमुच्यते ॥ ६ ॥ नातिदुष्टापि चामीषामेषा स्यान्न ह्यमी तथा । अनुकंपानिमित्तत्वाद्धर्मलाघवकारिणः ॥ ७ ॥ दातॄणामपि चैताभ्यः, फलं क्षेत्रानुसारतः । विज्ञेयमाशयाद्वापि, स विशुद्धः फलप्रदः ॥ ८ ॥

॥ अथ पिंडाष्टकम् ॥ ६ ॥

अकृतोऽकारितश्चान्यैरसंकल्पित एव च । यतः पिंडः समाख्यातो, विशुद्धः शुद्धिकारकः ॥ १ ॥ यो न संकल्पितः पूर्वं, देयबुद्ध्या कथं नु तम् । ददाति ? कश्चिदेवं च, स विशुद्धो वृथोदितम् ॥ २ ॥ न चैवं सद्गृहस्थानां, भिक्षा ग्राह्या गृहेषु यत् । स्वपरार्थं तु ते यत्नं, कुर्वते नान्यथा क्वचित् ॥ ३ ॥ संकल्पनं विशेषेण, यत्रासौ दुष्ट इत्यपि । परिहारो न सम्यक् स्याद्यावदर्थिकवादिनः ॥ ४ ॥ विषयो वास्य वक्तव्यः, पुण्यार्थ-

प्रकृतस्य च । असंभवाभिधानात् स्यादाप्तस्यानाप्ततान्यथ ॥ ५ ॥ अत्रोत्तरम्—विभिन्नं देयमाश्रित्य, स्वभोग्याद्यत्र वस्तुनि । संकल्पनं क्रियाकाले, तद्दुष्टं विषयोऽनयोः ॥ ६ ॥ स्वोचिते तु यदारंभे, तथासंकल्पनं क्वचित् । न दुष्टं शुभभावत्वात्तच्छुद्धापरयोगवत् ॥ ७ ॥ दृष्टोऽसंकल्पितस्यापि, लाभ एवमसंभवः । नोक्त इत्याप्ततासिद्धिर्यतिधर्मोऽतिदुष्करः ॥ ८ ॥

॥ अथ प्रच्छन्नभोजनाष्टकम् ॥ ७ ॥

सर्वारंभनिवृत्तस्य, मुमुक्षोर्भावितात्मनः । पुण्यादिपरिहाराय, मतं प्रच्छन्नभोजनम् ॥ १ ॥ भुञ्जानं वीक्ष्य दीनादिर्याचते क्षुत्प्रपीडितः । तस्यानुकम्पया दाने, पुण्यबन्धः प्रकीर्तितः ॥ २ ॥ भवहेतुत्वतश्चायं, नेष्यते मुक्तिवादिनाम् । पुण्यापुण्यक्षयान्मुक्तिरिति शास्त्रव्यवस्थितेः ॥ ३ ॥ प्रायो न चानुकम्पावांस्तस्यादत्त्वा कदाचन । तथाविधस्वभावत्वाच्छक्नोति सुखमासितुम् ॥ ४ ॥ अदानेऽपि च दीनादेरप्रीतिर्जायते ध्रुवम् । ततोऽपि शासनद्वेषस्ततः कुगतिसन्ततिः ॥ ५ ॥ निमित्तभावतस्तस्य, सत्युपाये प्रमादतः । शास्त्रार्थबाधनेनेह, पापबन्ध उदाहृतः ॥ ६ ॥ शास्त्रार्थश्च प्रयत्नेन, यथाशक्ति मुमुक्षुणा । अन्यव्यापारशून्येन, कर्तव्यः सर्वदैव हि ॥ ७ ॥ एवं ह्युभयथाप्येतद्दुष्टं प्रकटभोजनम् । यस्मान्निदर्शितं शास्त्रे, ततस्त्यागोऽस्य युक्तिमान् ॥ ८ ॥

॥ अथ प्रत्याख्यानाष्टकम् ॥ ८ ॥

द्रव्यतो भावतश्चैव, प्रत्याख्यानं द्विधा मतम् । अपेक्षादिकृतं ह्याद्यमतोऽन्यच्चरमं मतम् ॥ १ ॥ अपेक्षा चाविधिश्चैवापरिणामस्तथैव च । प्रत्याख्यानस्य विघ्नास्तु, वीर्याभावस्तथापरः ॥ २ ॥ लब्ध्याद्यपेक्षया ह्येतदभव्यानामपि क्वचित् । श्रूयते न च तत्किञ्चिदित्यपेक्षात्र निन्दिता ॥ ३ ॥ यथैवाविधिना लोके, न विद्याग्रहणादि यत् । विपर्ययफलत्वेन, तथेदमपि भाव्यताम् ॥ ४ ॥ अक्षयोपशमात्त्यागपरिणामे तथाऽसति । जिनाज्ञाभक्तिसं-

वेगवैकल्यादेतदप्यसत् ॥ ५ ॥ उदग्रवीर्यविरहात्, क्लिष्टकर्मोदयेन यत् । बाध्यते तदपि द्रव्यप्रत्याख्यानं प्रकीर्तितम् ॥ ६ ॥ एतद्वि-पर्ययाद्भावप्रत्याख्यानं जिनोदितम् । सम्यक्चारित्ररूपत्वान्नियमान्मुक्तिसाधनम् ॥ ७ ॥ जिनोक्तमिति सद्भक्त्या, ग्रहणे द्रव्यतोऽप्यदः । बाध्यमानं भवेद्भावप्रत्याख्यानस्य कारणम् ॥ ८ ॥

॥ अथ ज्ञानाष्टकम् ॥ ९ ॥

विषयप्रतिभासं चात्मपरिणतिमत्तथा । तत्त्वसंवेदनं चैव, ज्ञानमाहुर्महर्षयः ॥ १ ॥ विषकंटकरत्नादौ, बालादिप्रतिभासवत् । विषयप्रतिभासं स्यात्तद्धेयत्वाद्यवेदकम् ॥ २ ॥ निरपेक्षप्रवृत्त्यादिलिंगमेतदुदाहृतम् । अज्ञानावरणापायं, महापायनिबन्धनम् ॥ ३ ॥ पातादिपरतंत्रस्य, तद्दोषादावसंशयम् । अनर्थाद्याप्तियुक्तं चात्मपरिणतिमन्मतम् ॥ ४ ॥ तथाविधप्रवृत्त्यादिव्यंग्यं सदनुबन्धि च । ज्ञानावरणह्रासोत्थं, प्रायो वैराग्यकारणम् ॥ ५ ॥ स्वस्थवृत्तेः प्रशान्तस्य, तद्धेयत्वादिनिश्चयम् । तत्त्वसंवेदनं सम्यक्, यथाशक्ति फलप्रदम् ॥ ६ ॥ न्यायादौ शुद्धवृत्त्यादिगम्यमेतत्प्रकीर्तितम् । सज्ज्ञानावरणापायं, महोदयनिबन्धनम् ॥ ७ ॥ एतस्मिन् सततं यत्नः, कुग्रहत्यागतो भृशम् । मार्गश्रद्धादिभावेन, कार्य आगमतत्परैः ॥ ८ ॥

॥ अथ वैराग्याष्टकम् ॥ १० ॥

आर्त्तध्यानाख्यमेकं स्यान्मोहगर्भं तथापरम् । सज्ज्ञानसंगतं चेति, वैराग्यं त्रिविधं स्मृतम् ॥ १ ॥ इष्टेतरवियोगादिनिमित्तं प्रायशो हि तत् । यथाशक्त्यपि हेयादावप्रवृत्त्यादिवर्जितम् ॥ २ ॥ उद्वेगकृद्विषादाढ्यमात्मघातादिकारणम् । आर्त्तध्यानं ह्यदो मुख्यं, वैराग्यं लोकतो मतम् ॥ ३ ॥ एको नित्यस्तथाबद्धः, क्षय्यसन् वेह सर्वथा । आत्मेति निश्चयाद्भूयो, भवनैर्गुण्यदर्शनात् ॥ ४ ॥ तत्त्यागायोपशांतस्य, सद्वृत्तस्यापि भावतः । वैराग्यं तद्गतं यत्तन्मोहगर्भमुदाहृतम् ॥ ५ ॥ भूयांसो नामिनो बद्धा, बाह्येनेच्छादिना ह्यमी । आत्मानस्त-

द्वशात्कष्टं, भवे तिष्ठन्ति दारुणे ॥ ६ ॥ एवं विज्ञाय तत्त्यागो, विधित्यागश्च सर्वथा । वैराग्यमाहुः सज्ज्ञानसंगतं तत्त्वदर्शिनः ॥७॥ एतत्तत्त्वपरिज्ञानान्नियमेनोपजायते । यतोऽतः साधनं सिद्धेरेतदेवोदितं जिनैः ॥ ८ ॥

॥ अथ तपोऽष्टकम् ॥ ११ ॥

दुःखात्मकं तपः केचिन्मन्यन्ते तन्न युक्तिमत् । कर्मोदयस्वरूपत्वाद्बलीवर्दादिदुःखवत् ॥ १ ॥ सर्व एव च दुःख्येवं, तपस्वी संप्रसज्यते । विशिष्टस्तद्विशेषेण, सुधनेन धनी यथा ॥ २ ॥ महातपस्विनश्चैव, त्वन्नीत्या नारकादयः । शमसौख्यप्रधानत्वाद्योगिनस्त्वतपस्विनः ॥ ३ ॥ युक्त्यागमबहिर्भूतमतस्त्याज्यमिदं बुधैः । अशस्तध्यानजननात्, प्राय आत्मापकारकम् ॥ ४ ॥ मनइन्द्रिययोगानामहानिश्चोदिता जिनैः । यतोऽत्र तत् कथं त्वस्य, युक्ता स्याद्दुःखरूपता ? ॥ ५ ॥ यापि चानशनादिभ्यः, कायपीडा मनाक् क्वचित् । व्याधिक्रियासमा सापि, नेष्टसिद्ध्यात्र बाधनी ॥ ६ ॥ दृष्टा चेष्टार्थसंसिद्धौ, कायपीडा ह्यदुःखदा । रत्नादिवणिगादीनां, तद्वदत्रापि भाव्यताम् ॥ ७ ॥ विशिष्टज्ञानसंवेगशमसारमतस्तपः । क्षायोपशमिकं ज्ञेयमव्याबाधसुखात्मकम् ॥ ८ ॥

॥ अथ वादाष्टकम् ॥ १२ ॥

शुष्कवादो विवादश्च, धर्मवादस्तथापरः । इत्येष त्रिविधो वादः, कीर्तितः परमर्षिभिः ॥ १ ॥ अत्यन्तमानिना सार्धं, क्रूरचित्तेन च दृढम् । धर्मद्विष्टेन मूढेन, शुष्कवादस्तपस्विनः ॥ २ ॥ विजयेऽस्यातिपातादि, लाघवं तत्पराजयात् । धर्मस्येति द्विधाप्येष, तत्त्वतोऽनर्थवर्धनः ॥ ३ ॥ लब्धिख्यात्यर्थिना तु स्याद्दुःस्थितेनामहात्मना । छलजातिप्रधानो यः, स विवाद इति स्मृतः ॥ ४ ॥ विजयो ह्यत्र सन्नीत्या, दुर्लभस्तत्त्ववादिनः । तद्भावेऽप्यन्तरायादिदोषो दृष्टविघातकृत् ॥ ५ ॥ परलोकप्रधानेन, मध्यस्थेन तु धीमता । स्वशास्त्रज्ञाततत्त्वेन, धर्मवाद उदाहृतः ॥ ६ ॥ विजयेऽस्य फलं धर्मप्रतिपत्त्याद्यनिन्दितम् ।

आत्मनो मोहनाशश्च, नियमात्तत्पराजयात् ॥ ७ ॥ देशाद्यपेक्षया चेह, विज्ञाय गुरुलाघवम् । तीर्थकृज्ज्ञातमालोच्य, वादः कार्यो विपश्चिता ॥ ८ ॥ ॥ अथ यमाष्टकम् ॥ १३ ॥ विषयो धर्मवादस्य, तत्तत्तंत्रव्यपेक्षया । प्रस्तुतार्थोपयोग्येव, धर्मसाधनलक्षणः ॥ १ ॥ पंचैतानि पवित्राणि, सर्वेषां धर्मचारिणाम् । अहिंसा सत्यमस्तेयं, त्यागो मैथुनवर्जनम् ॥ २ ॥ क्व खल्वेतानि युज्यन्ते,? मुख्यवृत्त्या क्व वा न हि । तंत्रे तत्तंत्रनीत्यैव, विचार्यं तत्त्वतो ह्यदः ॥ ३ ॥ धर्मादिभिः प्रमाणादेर्लक्षणं न तु युक्तिमत् । प्रयोजनाद्यभावेन, तथा चाह महामतिः ॥ ४ ॥ प्रसिद्धानि प्रमाणानि, व्यवहारश्च तत्कृतः । प्रमाणलक्षणस्योक्तौ, ज्ञायते न प्रयोजनम् ॥ ५ ॥ प्रमाणेन विनिश्चित्य, तदुच्येत न वा? ननु । अलक्षितात् कथं युक्ता, न्यायतोऽस्य विनिश्चितिः ?॥६॥ सत्यां चास्यां तदुक्त्या किं, ? तद्वद्विषयनिश्चितेः । तत एवाविनिश्चित्य, तस्योक्तिर्ध्यान्ध्यमेव हि ॥७॥ तस्माद्यथोदितं वस्तु, विचार्यं रागवर्जितैः । धर्मार्थिभिः प्रयत्नेन, तत इष्टार्थसिद्धितः ॥ ८ ॥ ॥ अथ नित्यात्मवादनिराकरणाष्टकम् ॥ १४ ॥ तत्रात्मा नित्य एवेति, येषामेकान्तदर्शनम् । हिंसादयः कथं तेषां, युज्यन्ते मुख्यवृत्तितः? ॥ १ ॥ निष्क्रियोऽसौ ततो हन्ति, हन्यते वा न जातुचित् । कंचित्केनचिदित्येवं, न हिंसास्योपपद्यते ॥२ ॥ अभावे सर्वथैतस्या, अहिंसापि न तत्ततः । सत्यादीन्यपि सर्वाणि, नाहिंसासाधनत्वतः ॥ ३ ॥ ततः सन्नीतितोऽभावादमीषामसदेव हि । सर्वं यमाद्यनुष्ठानं, मोहसंगतमेव च ॥ ४ ॥ शरीरेणापि संबन्धो, नात एवास्य संगतः । तथा सर्वगतत्वाच्च, संसारश्चाप्यकल्पितः ॥ ५ ॥ ततश्चोर्ध्वगतिर्धर्मादधोगतिरधर्मतः । ज्ञानान्मोक्षश्च वचनं, सर्वमेवौपचारिकम् ॥ ६ ॥ भोगाधिष्ठानविषयेऽप्यस्मिन् दोषोऽयमेव तु । तद्भेदादेव भोगोऽपि, निष्क्रियस्य कुतो भवेत् ?॥ ७ ॥

इष्यते चेत्क्रियाप्यस्य, सर्वमेवोपपद्यते । मुख्यवृत्त्यानघं किं तु, परसिद्धान्तसंश्रयः ॥ ८ ॥ **अथ क्षणिकवादनिराकरणाष्टकम् ॥ १५ ॥** क्षणिकज्ञानसंतानरूपेऽप्यात्मन्यसंशयम् । हिंसादयो न तत्त्वेन, स्वसिद्धान्तविरोधतः ॥ १ ॥ नाशहेतोरयोगेन, क्षणिकत्वस्य संस्थितिः । नाशस्य चान्यतोऽभावे, भवेद्धिंसाप्यहेतुका ॥ २ ॥ ततश्चास्याः सदा सत्ता, कदाचिन्नैव वा भवेत् । कादाचित्कं हि भवनं, कारणोपनिबन्धनम् ॥ ३ ॥ न च सन्तानभेदस्य, जनको हिंसको भवेत् । सांवृतत्वान्न जन्यत्वं, यस्मादस्योपपद्यते ॥ ४ ॥ न च क्षणविशेषस्य, तेनैव व्यभिचारतः । तथा च सोऽप्युपादानभावेन जनको मतः ॥ ५ ॥ तस्यापि हिंसकत्वेन, न कश्चित्स्यादहिंसकः । जनकत्वाविशेषेण, नैवं तद्विरतिः क्वचित् ॥ ६ ॥ उपन्यासश्च शास्त्रेऽस्याः, कृतो यत्नेन चिन्त्यताम् । विषयोऽस्य यमासाद्य हन्तैष सफलो भवेत् ॥ ७ ॥ अभावेऽस्या न युज्यन्ते, सत्यादीन्यपि तत्त्वतः । अस्याः संरक्षणार्थं तु, यदेतानि मुनिर्जगौ ॥ ८ ॥ **अथ नित्यानित्याष्टकम् ॥ १६ ॥** नित्यानित्ये तथा देहाद्भिन्नाभिन्ने च तत्त्वतः । घटन्त आत्मनि न्यायाद्धिंसादीन्यविरोधतः ॥ १ ॥ पीडाकर्तृत्वयोगेन, देहव्यापत्त्यपेक्षया । तथा हन्मीतिसंक्लेशाद्धिंसैषा सनिबन्धना ॥ २ ॥ हिंस्यकर्मविपाकेऽपि, निमित्तत्वनियोगतः । हिंसकस्य भवेदेषा, दुष्टा दुष्टानुबन्धतः ॥ ३ ॥ ततः सदुपदेशादेः, क्लिष्टकर्मवियोगतः । शुभभावानुबन्धेन, हन्तास्या विरतिर्भवेत् ॥ ४ ॥ अहिंसैषा मता मुख्या, स्वर्गमोक्षप्रसाधनी । एतत्संरक्षणार्थं च, न्याय्यं सत्यादिपालनम् ॥ ५ ॥ स्मरणप्रत्यभिज्ञानदेहसंस्पर्शवेदनात् । अस्य नित्यादिसिद्धिश्च, तथा लोकप्रसिद्धितः ॥ ६ ॥ देहमात्रे च सत्यस्मिन्, स्यात्संकोचादिधर्मिणि । धर्मादेरूर्ध्वगत्यादि, यथार्थं सर्वमेव तु ॥ ७ ॥ विचार्यमेतत्सद्बुद्ध्या, मध्यस्थे-

नान्तरात्मना । प्रतिपत्तव्यमेवेति, न खल्वन्यः सतां नयः ॥ ८ ॥ **अथ मांसभक्षणदूषणाष्टकम् ॥ १७॥** भक्षणीयं सता मांसं, प्राण्यंगत्वेन हेतुना । ओदनादिवदित्येवं, कश्चिदाहातितार्किकः ॥ १ ॥ भक्ष्याभक्ष्यव्यवस्थेह, शास्त्रलोकनिबन्धना । सर्वैव भावतो यस्मात्तस्मादेतदसांप्रतम् ॥ २ ॥ तत्र प्राण्यंगमप्येकं, भक्ष्यमन्यत्तु नो तथा । सिद्धं गवादिसत्क्षीररुधिरादौ तथेक्षणात् ॥ ३ ॥ प्राण्यंगत्वेन न च नो, भक्षणीयं त्विदं मतम् । किं त्वन्यजीवभावेन, तथा शास्त्रप्रसिद्धितः ॥ ४ ॥ भिक्षुमांसानिषेधोऽपि, न चैवं युज्यते क्वचित् । अस्थ्याद्यपि च भक्ष्यं स्यात्प्राण्यंगत्वाविशेषतः ॥ ५ ॥ एतावन्मात्रसाम्येन, प्रवृत्तिर्यदि चेष्यते । जायायां स्वजनन्यां च, स्त्रीत्वात्तुल्यैव साऽस्तु ते ॥ ६ ॥ तस्माच्छास्त्रं च लोकं च, समाश्रित्य वदेद् बुधः । सर्वत्रैवं बुधत्वं स्यादन्यथोन्मत्ततुल्यता ॥ ७ ॥ शास्त्रे चाप्तेन वोऽप्येतन्निषिद्धं यत्नतो ननु । लंकावतारसूत्रादौ, ततोऽनेन न किंचन॥८॥

॥ अथान्यदर्शनीयशास्त्रोक्तमांसभक्षणदूषणाष्टकम् ॥ १८ ॥ अन्योऽविमृश्य शब्दार्थं, न्याय्यं स्वयमुदीरितम् । पूर्वापरविरुद्धार्थमेवमाहात्र वस्तुनि ॥१॥ न मांसभक्षणे दोषो, न मद्ये न च मैथुने । प्रवृत्तिरेषा भूतानां, निवृत्तिस्तु महाफला ॥ २ ॥ मां स भक्षयिताऽमुत्र, यस्य मांसमिहाद्म्यहम् । एतन्मांसस्य मांसत्वं, प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ ३ ॥ इत्थं जन्मैव दोषोऽत्र, न शास्त्राद्बाह्यभक्षणम् । प्रतीत्यैष निषेधश्च, न्याय्यो वाक्यान्तराद्गतेः ॥ ४ ॥ प्रोक्षितं भक्षयेन्मांसं, ब्राह्मणानां च काम्यया । यथाविधि नियुक्तस्तु, प्राणानामेव वाऽत्यये ॥ ५ ॥ अत्रैवासावदोषश्चेन्निवृत्तिर्नास्य सज्यते । अन्यदाऽभक्षणादत्राभक्षणे दोषकीर्तनात् ॥ ६ ॥ यथाविधि नियुक्तस्तु, यो मांसं नात्ति वै द्विजः । स प्रेत्य पशुतां याति, संभवानेकविंशतिम् ॥ ७ ॥ पारिव्राज्यं

निवृत्तिश्चेद्यस्तदप्रतिपत्तितः । फलाभावः स एवास्य, दोषो निर्दोषतैव न ॥ ८ ॥ ॥ अथ मद्यपानदूषणाष्टकम् ॥ १९ ॥ मद्यं पुनः प्रमादांगं, तथा सच्चित्तनाशनम् । सन्धानदोषवत्तत्र, न दोष इति साहसम् ॥ १ ॥ किं चेह बहुनोक्तेन, ? प्रत्यक्षेणैव दृश्यते । दोषोऽस्य वर्तमानेऽपि, तथा भंडनलक्षणः ॥ २ ॥ श्रूयते च ऋषिर्मद्यात्प्राप्तज्योतिर्महातपाः । स्वर्गाङ्गनाभिराक्षिप्तो, मूर्खवन्निधनं गतः ॥ ३ ॥ कश्चिदृषिस्तपस्तेपे, भीत इन्द्रः सुरास्त्रियः । क्षोभाय प्रेषयामास, तस्यागत्य च तास्तकम् ॥ ४ ॥ विनयेन समाराध्य, वरदाभिमुखं स्थितम् । जगुर्मद्यं तथा हिंसां, सेवस्वाब्रह्म वेच्छया ॥ ५ ॥ स एवं गदितस्ताभिर्द्वयोर्नरकहेतुताम् । आलोच्य मद्यरूपं च, शुद्धकारणपूर्वकम् ॥ ६ ॥ मद्यं प्रपद्य तद्भोगान्नष्टधर्मास्थितिर्मदात् । विदंशार्थमजं हत्वा, सर्वमेव चकार सः ॥ ७ ॥ ततश्च भ्रष्टसामर्थ्यः, स मृत्वा दुर्गतिं गतः । इत्थं दोषाकरो मद्यं, विज्ञेयं धर्मचारिभिः ॥ ८ ॥

॥ अथ मैथुनदूषणाष्टकम् ॥ २० ॥ ॥ रागादेव नियोगेन, मैथुनं जायते यतः । ततः कथं न दोषोऽत्र ?, येन शास्त्रे निषिध्यते ॥ १ ॥ धर्मार्थं पुत्रकामस्य, स्वदारेष्वधिकारिणः । ऋतुकाले विधानेन, यस्स्याद्दोषो न तत्र चेत् ॥ २ ॥ नापवादिककल्पत्वान्नैकान्तेनेत्यसंगतम् । वेदं ह्यधीत्य स्नायाद्यदधीत्यैवेति शासितम् ॥ ३ ॥ स्नायादेवेति न तु यत्ततो हीनो गृहाश्रमः । तत्र चैतदतो न्यायात्प्रशंसाऽस्य न युज्यते ॥ ४ ॥ अदोषकीर्तनादेव, प्रशंसा चेत् कथं भवेत् ? । अर्थापत्त्या सदोषस्य, दोषाभावप्रकीर्तनात् ॥ ५ ॥ तत्र प्रवृत्तिहेतुत्वात्त्याज्यबुद्धेरसंभवात् ॥ विध्युक्तेरिष्टसंसिद्धेरुक्तिरेषा न भद्रिका ॥ ६ ॥ प्राणिनां बाधकं चैतच्छास्त्रे गीतं महर्षिभिः । नलिकातप्तकणकप्रवेशज्ञाततस्तथा ॥ ७ ॥ मूलं चैतदधर्मस्य, भवभावप्रवर्धनम् । तस्माद्विषा-

व्रज्याज्यमिदं मृत्युमनिच्छता ॥ ८ ॥ **॥ अथ सूक्ष्मबुद्ध्यष्टकम् ॥ २१ ॥** सूक्ष्मबुद्ध्या सदा ज्ञेयो, धर्मो धर्मार्थिभिर्नरैः । अन्यथा धर्मबुद्ध्यैव, तद्विघातः प्रसज्यते ॥ १ ॥ गृहीत्वा ग्लानभैषज्यप्रदानाभिग्रहं यथा । तदप्राप्तौ वदन्तेऽस्य, शोकं समुपगच्छतः ॥ २ ॥ गृहीतोऽभिग्रहः श्रेष्ठो, ग्लानो जातो न च क्वचित् । अहो मेऽधन्यता कष्टं, न सिद्धमभिवाञ्छितम् ॥ ३ ॥ एवं ह्येतत्समादानं, ग्लानभावाभिसन्धिमत् । साधूनां तत्त्वतो यत्तद्दुष्टं ज्ञेयं महात्मभिः ॥ ४ ॥ लौकिकैरपि चैषोऽर्थो, दृष्टः सूक्ष्मार्थदर्शिभिः । प्रकारान्तरतः कैश्चिद्यत एतदुदाहृतम् ॥ ५ ॥ अङ्गेष्वेव जरां यातु, यत्त्वयोपकृतं मम । नरः प्रत्युपकाराय, विपत्सु लभते फलम् ॥ ६ ॥ एवं विरुद्धदानादौ, हीनोत्तमगतेः सदा । प्रव्रज्यादिविधाने च, शास्त्रोक्तन्यायबाधिते ॥ ७ ॥ द्रव्यादिभेदतो ज्ञेयो, धर्मव्याघात एव हि । सम्यग्माध्यस्थ्यमालम्ब्य, श्रुतधर्मव्यपेक्षया ॥ ८ ॥ **॥ अथ भावशुद्ध्यष्टकम् ॥२२॥**

भावशुद्धिरपि ज्ञेया, यैषा मार्गानुसारिणी । प्रज्ञापनाप्रियाऽत्यर्थं, न पुनः स्वाग्रहात्मिका ॥१॥ रागो द्वेषश्च मोहश्च, भावमालिन्यहेतवः । एतदुत्कर्षतो ज्ञेयो, हन्तोत्कर्षोऽस्य तत्त्वतः ॥ २ ॥ तथोत्कृष्टे च सत्यस्मिन्, शुद्धिर्वै शब्दमात्रकम् । स्वबुद्धिकल्पनाशिल्पनिर्मितं नार्थवद्भवेत् ॥ ३ ॥ न मोहोद्रिक्तताऽभावे, स्वाग्रहो जायते क्वचित् । गुणवत्पारतन्त्र्यं हि, तदनुत्कर्षसाधनम् ॥ ४ ॥ अत एवागमज्ञोऽपि, दीक्षादानादिषु ध्रुवम् । क्षमाश्रमणहस्तेनेत्याह सर्वेषु कर्मसु ॥ ५ ॥ इदं तु यस्य नास्त्येव, स नोपायेऽपि वर्तते । भावशुद्धेः स्वपरयोर्गुणाद्यज्ञस्य सा कुतः ? ॥ ६ ॥ तस्मादासन्नभव्यस्य, प्रकृत्या शुद्धचेतसः । स्थानमानान्तरज्ञस्य, गुणवद्बहुमानिनः ॥ ७ ॥ औचित्येन प्रवृत्तस्य, कुग्रहत्यागतो भृशम् । सर्वत्रागमनिष्ठस्य, भावशुद्धिर्यथोदिता ॥ ८ ॥ **॥ अथ**

शासनमालिन्यवर्जनाष्टकम् ॥२३॥ यः शासनस्य मालिन्येऽनाभोगेनापि वर्तते । स तन्मिथ्यात्वहेतुत्वादन्येषां प्राणिनां ध्रुवम् ॥ १ ॥ बध्नात्यपि तदेवालं, परं संसारकारणम् । विपाकदारुणं घोरं, सर्वानर्थविवर्धनम् ॥ २ ॥ यस्तून्नतौ यथाशक्ति, सोऽपि सम्यक्त्वहेतुताम् । अन्येषां प्रतिपद्येह, तदेवाप्नोत्यनुत्तरम् ॥ ३ ॥ प्रक्षीणतीव्रसंक्लेशं, प्रशमादिगुणान्वितम् । निमित्तं सर्वसौख्यानां, तथा सिद्धिसुखावहम् ॥ ४ ॥ अतः सर्वप्रयत्नेन, मालिन्यं शासनस्य तु । प्रेक्षावता न कर्तव्यं, प्रधानं पापसाधनम् ॥ ५ ॥ अस्माच्छासनमालिन्याज्जातौ जातौ विगर्हितम् । प्रधानभावादात्मानं, सदा दूरीकरोत्यलम् ॥ ६ ॥ कर्तव्या चोन्नतिः सत्यां, शक्ताविह नियोगतः । अवन्ध्यबीजमेषा यत्तत्त्वतः सर्वसंपदाम् ॥ ७ ॥ अत उन्नतिमाप्नोति, जातौ जातौ हितोदयाम् । क्षयं नयाति मालिन्यं, नियमात्सर्ववस्तुषु ॥ ८ ॥ **॥ अथ पुण्यादिचतुर्भंग्यष्टकम् ॥ २४ ॥** गेहाद्गेहान्तरं कश्चिच्छोभनादधिकं नरः । याति यद्वत्सुधर्मेण, तद्वदेव भवाद्भवम् ॥ १ ॥ गेहाद्गेहान्तरं कश्चिच्छोभनादितरन्नरः । याति यद्वदसद्धर्मात्तद्वदेव भवाद्भवम् ॥ २ ॥ गेहाद्गेहान्तरं कश्चिदशुभादधिकं नरः । याति यद्वन्महापापात्तद्वदेव भवाद्भवम् ॥ ३ ॥ गेहाद्गेहान्तरं कश्चिदशुभादितरन्नरः । याति यद्वत्सुधर्मेण, तद्वदेव भवाद्भवम् ॥ ४ ॥ शुभानुबन्ध्यतः पुण्यं, कर्तव्यं सर्वथा नरैः । यत्प्रभावादपातिन्यो, जायन्ते सर्वसंपदः ॥ ५ ॥ सदागमविशुद्धेन, क्रियते तच्च चेतसा । एतच्च ज्ञानवृद्धेभ्यो, जायते नान्यतः क्वचित् ॥ ६ ॥ चित्तरत्नमसंक्लिष्टमान्तरं धनमुच्यते । यस्य तन्मुषितं दोषैस्तस्य शिष्टा विपत्तयः ॥ ७ ॥ दया भूतेषु वैराग्यं, विधिवद् गुरुपूजनम् । विशुद्धा शीलवृत्तिश्च, पुण्यं पुण्यानुबन्ध्यदः ॥ ८ ॥ **॥ अथ पितृभक्त्यष्टकम् ॥ २५ ॥** अतः प्रकर्षसंप्राप्ताद्विज्ञेयं

फलमुत्तमम् । तीर्थकृत्त्वं सदौचित्यप्रवृत्त्या मोक्षसाधकम् ॥ १ ॥ सदौचित्यप्रवृत्तिश्च, गर्भादारभ्य तस्य यत् । तत्राप्यभिग्रहो न्याय्यः, श्रूयते हि जगद्गुरोः ॥ २ ॥ पित्रुद्वेगनिरासाय, महतां स्थितिसिद्धये । इष्टकार्यसमृद्ध्यर्थमेवंभूतो जिनागमे ॥ ३ ॥ जीवतो गृहवासेऽस्मिन्, यावन्मे पितराविमौ । तावदेवाधिवत्स्यामि, गृहानहमपीष्टतः ॥ ४ ॥ इमौ शुश्रूषमाणस्य, गृहानावसतो गुरू । प्रव्रज्याऽप्यानुपूर्व्येण, न्याय्याऽन्ते मे भविष्यति ॥ ५ ॥ सर्वपापनिवृत्तिर्यत्, सर्वथैषा सतां मता । गुरूद्वेगकृतोऽत्यन्तं, नेयं न्याय्योपपद्यते ॥६॥ प्रारम्भमंगलं ह्यस्या, गुरुशुश्रूषणं परम् । एतौ धर्मप्रवृत्तानां, नृणां पूजाऽऽस्पदं महत्॥७॥ कृतज्ञः स पुमाँल्लोके, स धर्मगुरुपूजकः । स शुद्धधर्मभाक् चैव, य एतौ प्रतिपद्यते ॥ ८ ॥

॥ अथ महादानस्थापनाष्टकम् ॥ २६ ॥

जगद्गुरोर्महादानं, संख्यावच्चेत्यसंगतम् । शतानि त्रीणि कोटीनां, सूत्रमित्यादि चोदितम् ॥ १ ॥ अन्यैस्त्वसंख्यमन्येषां, स्वतंत्रेषूपवर्ण्यते । तत्तदेवेह तद्युक्तं, महच्छब्दोपपत्तितः ॥ २ ॥ ततो महानुभावत्वात्तेषामेवेह युक्तिमत् । जगद्गुरुत्वमखिलं, सर्वं हि महतां महत् ॥ ३ ॥ एवमाहेह सूत्रार्थं, न्यायतोऽनवधारयन् । कश्चिन्मोहात्ततस्तस्य, न्यायलेशोऽत्र दर्श्यते ॥ ४ ॥ महादानं हि संख्यावदर्थ्यभावाज्जगद्गुरोः । सिद्धं वरवरिकातस्तस्याः सूत्रे विधानतः ॥ ५ ॥ तया सह कथं संख्या, युज्यते व्यभिचारतः? । तस्माद्यथोदितार्थं तु,संख्याग्रहणमिष्यताम् ॥ ६ ॥ महानुभावताऽप्येषा, तद्भावे न यदर्थिनः । विशिष्टसुखयुक्तत्वात्सन्ति प्रायेण देहिनः ॥ ७ ॥ धर्मोद्यताश्च तद्योगात्तदा ते तत्त्वदर्शिनः ।महन्महत्त्वमस्यैवमयमेव जगद्गुरुः ॥ ८ ॥

॥ अथ तीर्थकृद्दानाष्टकम् ॥ ॥ २७ ॥

कश्चिदाहास्य दानेन, क इवार्थः प्रसिध्यति ? । मोक्षगामी ध्रुवं ह्येष, यतस्तेनैव जन्मना ॥ १ ॥ उच्यते कल्प एवा-

स्य, तीर्थकृन्नामकर्मणः । उदयात्सर्वसत्त्वानां, हित एव प्रवर्तते ॥ २ ॥ धर्मांगख्यापनार्थं च, दानस्यापि महामतिः । अवस्थौचित्ययोगेन, सर्वस्यैवानुकंपया ॥ ३ ॥ शुभाशयकरं ह्येतदाग्रहच्छेदकारि च । सदभ्युदयसारांगमनुकंपाप्रसूति च ॥ ४ ॥ ज्ञापकं चात्र भगवान्निष्क्रान्तोऽपि द्विजन्मने । देवदूष्यं ददद्धीमाननुकंपाविशेषतः ॥ ५ ॥ इत्थमाशयभेदेन, नातोऽधिकरणं मतम् । अपि त्वन्यद्गुणस्थानं, गुणान्तरनिबन्धनम् ॥ ६ ॥ ये तु दानं प्रशंसन्तीत्यादि सूत्रं तु यत्स्मृतम् । अवस्थाभेदविषयं, द्रष्टव्यं तन्महात्मभिः ॥ ७ ॥ एवं न कश्चिदस्यार्थस्तत्त्वतोऽस्मात्प्रसिध्यति । अपूर्वः किं तु तत्पूर्वमेवं कर्म प्रहीयते ॥ ८ ॥

॥ अथ राज्यादिदानदूषणनिवारणाष्टकम् ॥ २८ ॥

अन्यस्त्वाहास्य राज्यादिप्रदाने दोष एव तु । महाधिकरणत्वेन, तत्त्वमार्गेऽविचक्षणः ॥ १ ॥ अप्रदाने हि राज्यस्य, नायकाभावतो जनाः । मिथो वै कालदोषेण, मर्यादाभेदकारिणः ॥२॥ विनश्यन्त्यधिकं यस्मादिह लोके परत्र च । शक्तौ सत्यामुपेक्षा च, युज्यते न महात्मनः ॥ ३ ॥ तस्मात्तदुपकाराय, तत्प्रदानं गुणावहम् । परार्थदीक्षितस्यास्य, विशेषेण जगद्गुरोः ॥ ४ ॥ एवं विवाहधर्मादौ, तथा शिल्पनिरूपणे । न दोषो ह्युत्तमं पुण्यमित्थमेव विपच्यते ॥५ ॥ किं चेहाधिकदोषेभ्यः, सत्त्वानां रक्षणं तु यत् । उपकारस्तदेवैषां, प्रवृत्त्यंगं तथाऽस्य च ॥ ६ ॥ नागादे रक्षणं यद्वद्गर्ताद्याकर्षणेन तु । कुर्वन्न दोषवांस्तद्वदन्यथाऽसंभवादयम् ॥ ७॥ इत्थं चैतदिहेष्टव्यमन्यथा देशनाऽप्यलम् । कुधर्मादिनिमित्तत्वाद्दोषायैव प्रसज्यते ॥ ८ ॥

॥ अथ सामायिकाष्टकम् ॥ २९ ॥

सामायिकं च मोक्षांगं, परं सर्वज्ञभाषितम् । वासीचन्दनकल्पानामुक्तमेतन्महात्मनाम् ॥ १ ॥ निरवद्यमिदं ज्ञेयमेकान्तेनैव तत्त्वतः । कुशलाशयरूपत्वात्, सर्वयोगविशुद्धितः ॥२॥

यत्पुनः कुशलं चित्तं, लोकदृष्ट्या व्यवस्थितम् । तत्तथौदार्ययोगेऽपि, चिन्त्यमानं न तादृशम् ॥ ३ ॥ मय्येव निपतत्वेतज्जगद्दुश्चरितं यथा । मत्सुचरितयोगाच्च, मुक्तिः स्यात्सर्वदेहिनाम् ॥४॥ असम्भवीदं यद्वस्तु, बुद्धानां निर्वृतिश्रुतेः । सम्भवित्वे त्वियं न स्यात्तत्रैकस्याप्यनिर्वृतौ ॥५॥तदेवं चिन्तनं न्यायात्तत्त्वतो मोहसङ्गतम् । साध्ववस्थान्तरे ज्ञेयं, बोध्यादेः प्रार्थनादिवत् ॥६॥अपकारिणि सद्बुद्धिर्विशिष्टार्थप्रसाधनात् । आत्मंभरित्वपिशुना, तदपायानपेक्षिणी ॥७॥ एवं सामायिकादन्यदवस्थान्तरभद्रकम् । स्याच्चित्तं तत्तु संशुद्धेर्ज्ञेयमेकान्तभद्रकम् ॥८॥ **॥ अथ केवलज्ञानाष्टकम् ॥३०॥** सामायिकविशुद्धात्मा, सर्वथा घातिकर्मणः । क्षयात्केवलमाप्नोति, लोकालोकप्रकाशकम् ॥ १ ॥ ज्ञाने तपसि चारित्रे, सत्येवास्योपजायते । विशुद्धिस्तदतस्तस्य, तथाप्राप्तिरिहेष्यते ॥ २ ॥ स्वरूपमात्मनो ह्येतत्, किं त्वनादिमलावृतम् । जात्यरत्नांशुवत्तस्य, क्षयात्स्यात्तदुपायतः ॥ ३ ॥ आत्मनस्तत्स्वभावत्वाल्लोकालोकप्रकाशकम् । अत एव तदुत्पत्तिसमयेऽपि यथोदितम् ॥४॥ आत्मस्थमात्मधर्मत्वात्, संवित्त्या चैवमिष्यते । गमनादेरयोगेन, नान्यथा तत्त्वमस्य तु ॥ ५ ॥ यच्च चन्द्रप्रभाद्यत्र, ज्ञातं तज्ज्ञातमात्रकम् । प्रभा पुद्गलरूपा यत्तद्धर्मो नोपपद्यते ॥ ६ ॥ अतः सर्वगताभासमप्येतन्न यदन्यथा । युज्यते तेन सन्न्यायात्, संवित्त्याऽदोऽपि भाव्यताम् ॥ ७ ॥ नाद्रव्योऽस्ति गुणो लोके, न धर्मान्तो विभुर्न च । आत्मा तद्गमनाद्यस्य, नास्तु तस्माद्यथोदितम् ॥ ८ ॥ **॥ अथ देशनाष्टकम् ॥३१॥** वीतरागोऽपि सद्वेद्यतीर्थकृन्नामकर्मणः । उदयेन तथा धर्मदेशनायां प्रवर्तते ॥१॥ वरबोधित आरभ्य, परार्थोद्यत एव हि । तथाविधं समादत्ते, कर्म स्फीताशयः पुमान् ॥२॥ यावत्संतिष्ठते तस्य, तत्तावत्संप्रवर्तते । तत्स्वभावत्वतो धर्मदेशनायां जगद्गुरुः ॥ ३ ॥ वचनं चैकमप्यस्य, हितां भिन्नार्थगोचराम् ।

भूयसामपि सत्त्वानां, प्रतिपत्तिं करोत्यलम् ॥ ४ ॥ अचिन्त्यपुण्यसंभारसामर्थ्यादेतदीदृशम् । तथा चोत्कृष्टपुण्यानां, नास्त्यसाध्यं जगत्त्रये ॥ ५ ॥ अभव्येषु च भूतार्था, यदसौ नोपपद्यते । तत्तेषामेव दौर्गुण्यं, ज्ञेयं भगवतो न तु ॥ ६ ॥ दृष्टश्चाभ्युदये भानोः, प्रकृत्या क्लिष्टकर्मणाम् । अप्रकाशो ह्युलूकानां, तद्वदत्रापि भाव्यताम् ॥७॥ इयं च नियमाज्ज्ञेया, तथाऽऽनन्दाय देहिनाम् । तदात्वे वर्तमानेऽपि, भव्यानां शुद्धचेतसाम् ॥ ८ ॥

॥ अथ सिद्धस्वरूपाष्टकम् ॥ ३२ ॥

कृत्स्नकर्मक्षयान्मोक्षो, जन्ममृत्यादिवर्जितः । सर्वबाधाविनिर्मुक्त, एकान्तसुखसंगतः ॥१॥ यन्न दुःखेन संभिन्नं, न च भ्रष्टमनन्तरम् । अभिलाषापनीतं यत्तज्ज्ञेयं परमं पदम् ॥ २ ॥ कश्चिदाहान्नपानादिभोगाभावादसंगतम् । सुखं वै सिद्धिनाथानां, प्रष्टव्यः स पुमानिदम् ॥ ३ ॥ किंफलोऽन्नादि-संभोगो, बुभुक्षादिनिवृत्तये । तन्निवृत्तेः फलं किं स्यात्स्वास्थ्यं तेषां तु तत्सदा ॥४॥ अस्वस्थस्यैव भैषज्यं, स्वस्थस्य तु न दीयते। अवाप्त-स्वास्थ्यकोटीनां, भोगोऽन्नादेरपार्थकः ॥५॥ अकिंचित्करकं ज्ञेयं, मोहाभावाद्रताद्यपि । तेषां कंड्वाद्यभावेन, हन्त कंडूयनादिवत् ॥ ६ ॥ अपरायत्तमौत्सुक्यरहितं निष्प्रतिक्रियम् । सुखं स्वाभाविकं तत्र, नित्यं भयविवर्जितम् ॥ ७ ॥ परमानन्दरूपं तद्गीयतेऽन्यै-र्विचक्षणैः । इत्थं सकलकल्याणरूपत्वात्सांप्रतं ह्यदः ॥ ८ ॥ संवेद्यं योगिनामेतदन्येषां श्रुतिगोचरं । उपमाऽभावतो व्यक्तमभिधातुं न शक्यते ॥ ९ ॥ अष्टकाख्यं प्रकरणं, कृत्वा यत्पुण्यमर्जितम् । विरहात्तेन पापस्य, भवन्तु सुखिनो जनाः ॥ १० ॥

॥ श्रीमद्धरिभद्रसूरिपुरन्दरकृतान्यष्टकानि ॥

यथार्थाभिधानन्यायविशारदन्यायाचार्यश्रीमद्यशोविजयोपाध्यायविततं

ज्ञानसारप्रकरणम्

॥ अथ प्रथमं पूर्णाष्टकम् ॥ १ ॥ ऐन्द्रश्रीसुखमग्नेन, लीलालग्नमिवाखिलम् । सच्चिदानन्दपूर्णेन, पूर्णं जगदवेक्ष्यते ॥ १ ॥ पूर्णता या परोपाधेः, सा याचितकमण्डनम् । या तु स्वाभाविकी सैव, जात्यरत्नविभानिभा ॥ २ ॥ अवास्तवी विकल्पैः स्यात्पूर्णताऽब्धेरिवोर्मिभिः । पूर्णानन्दस्तु भगवान्, स्तिमितोदधिसन्निभः ॥ ३ ॥ जागर्ति ज्ञानदृष्टिश्चेत्तृष्णाकृष्णाहिजांगुली । पूर्णानन्दस्य तत्किं स्याद्दैन्यवृश्चिकवेदना ? ॥ ४ ॥ पूर्यन्ते येन कृपणास्तदुपेक्षैव पूर्णता । पूर्णानन्दसुधास्निग्धा, दृष्टिरेषा मनीषिणाम् ॥ ५॥ अपूर्णः पूर्णतामेति, पूर्यमाणस्तु हीयते । पूर्णानन्दस्वभावोऽयं, जगदद्भुतदायकः ॥ ६ ॥ परस्वत्वकृतोन्माथा, भूनाथा न्यूनतेक्षिणः । स्वस्वत्वसुखपूर्णस्य, न्यूनता न हरेरपि ॥ ७ ॥ कृष्णे पक्षे परिक्षीणे, शुक्ले च समुदञ्चति । द्योतते सकलाध्यक्षा, पूर्णानन्दविधोः कला ॥८॥ अथ द्वितीयं मग्नाष्टकम् ॥ २ ॥ प्रत्याहृत्येन्द्रियव्यूहं, समाधाय मनो निजम् । दधच्चिन्मात्रविश्रान्तिं, मग्न इत्यभिधीयते ॥ १ ॥ यस्य ज्ञानसुधासिन्धुपरब्रह्मणि मग्नता । विषयान्तरसंचारस्तस्य हालाहलोपमः ॥ २ ॥ स्वभावसुखमग्नस्य, जगत्तत्त्वावलोकिनः । कर्तृत्वं नान्यभावानां, साक्षित्वमवशिष्यते ॥ ३ ॥ परब्रह्मणि मग्नस्य, श्लथा पौद्गलिकीकथा । कामी चामीकरोन्मादाः?, स्फारा दारादराः क्व च? ॥४॥

तेजोलेश्याविवृद्धिर्या, साधोः पर्यायवृद्धितः । भाषिता भगवत्यादौ, सेत्थंभूतस्य युज्यते ॥५॥ ज्ञानमग्नस्य यच्छर्म, तद्वक्तुं नैव शक्यते । नोपमेयं प्रियाश्लेषैर्नापि तच्चन्दनद्रवैः ॥६॥ शमशैत्यपुषो यस्य, विप्रुषोऽपि महाकथा । किं स्तुमो ज्ञानपीयूषे, तत्र सर्वांगमग्नताम् ?॥७॥ यस्य दृष्टिः कृपावृष्टिर्गिरः शमसुधाकिरः । तस्मै नमः शुभज्ञानध्यानमग्नाय योगिने ॥८॥ अथ तृतीयं स्थिराष्टकम् ॥ ३ ॥ वत्स ! किं चञ्चलस्वान्तो, भ्रान्त्वा भ्रान्त्वा विषीदसि ? । निधिं स्वसन्निधावेव, स्थिरता दर्शयिष्यति ॥ १ ॥ ज्ञानदुग्धं विनश्येत, लोभविक्षोभकूर्चकैः । अम्लद्रव्यादिवास्थैर्यादिति मत्वा स्थिरो भव ॥ २ ॥ अस्थिरे हृदये चित्रा, वाङ्नेत्राकारगोपना । पुंश्चल्या इव कल्याणकारिणी न प्रकीर्तिता ॥ ३ ॥ अन्तर्गतं महाशल्यमस्थैर्यं यदि नोद्धृतम् । क्रियौषधस्य को दोषस्तदा गुणमयच्छतः ? ॥ ४ ॥ स्थिरता वाङ्मनःकायैर्येषामंगांगितां गता । योगिनः समशीलास्ते, ग्रामेऽरण्ये दिवा निशि ॥ ५ ॥ स्थैर्यरत्नप्रदीपश्चेद्दीप्रः सङ्कल्पदीपजैः । तद्विकल्पैरलं धूमैरलं धूमैस्तथाऽऽश्रवैः ॥ ६ ॥ उदीरयिष्यसि स्वान्तादस्थैर्यपवनं यदि । समाधेर्धर्ममेघस्य, घटां विघटयिष्यसि ॥ ७ ॥ चारित्रं स्थिरतारूपमतः सिद्धेष्वपीष्यते । यतन्तां यतयोऽवश्यमस्या एव प्रसिद्धये ॥ ८ ॥ अथ मोहत्यागाष्टकम् ॥ ४ ॥ अहं ममेति मंत्रोऽयं, मोहस्य जगदांध्यकृत् । अयमेव हि नञ्पूर्वः, प्रतिमंत्रोऽपि मोहजित् ॥ १ ॥ शुद्धात्मद्रव्यमेवाहं, शुद्धज्ञानं गुणो मम । नान्योऽहं न ममान्ये, चेत्यदो मोहास्त्रमुल्बणम् ॥ २ ॥ यो न मुह्यति लग्नेषु, भावेष्वौदयिकादिषु । आकाशमिव पङ्केन, नासौ पापेन लिप्यते ॥३॥ पश्यन्नेव परद्रव्यनाटकं प्रतिपाटकम् । भवचक्रपुरस्थोऽपि, नामूढः परिखिद्यते ॥ ४ ॥ विकल्पचषकैरात्मा, पीतमोहासवो ह्ययम् । भवोच्चतालमुत्तालमपञ्चमधितिष्ठति ॥ ५ ॥ निर्मलं स्फटिकस्येव, सहजं रूपमात्मनः । अध्यस्तोपाधिसम्बन्धो, जडस्तत्र विमुह्यति ॥ ६ ॥ अनारोपसुखं मोहत्यागादनुभवन्नपि । आरोपप्रियलोकेषु, वक्तुमाश्चर्यवान् भवेत् ॥ ७ ॥ यश्चिद्दर्पणविन्यस्तसमस्ताचारचारुधीः । क

नाम स परद्रव्येऽनुपयोगिनि मुह्यति ? ॥ ८ ॥ अथ ज्ञानाष्टकम् ॥ ५ ॥ मज्जत्यज्ञः किलाज्ञाने, विष्ठायामिव शूकरः । ज्ञानी निमज्जति ज्ञाने, मराल इव मानसे ॥ १ ॥ निर्वाणपदमप्येकं, भाव्यते यन्मुहुर्मुहुः । तदेव ज्ञानमुत्कृष्टं, निर्बन्धो नास्ति भूयसा ॥ २ ॥ स्वभावला-भसंस्कारकारणं ज्ञानमिष्यते । ध्यान्ध्यमात्रमतस्त्वन्यत्तथा चोक्तं महात्मना ॥ ३ ॥ वादांश्च प्रतिवादांश्च, वदन्तोऽनिश्चितांस्तथा । त-त्त्वान्तं नैव गच्छन्ति, तिलपीलकवद्गतौ ॥४॥ स्वद्रव्यगुणपर्यायचर्या वर्या पराऽन्यथा । इति दत्तात्मसंतुष्टिर्मुष्टिर्ज्ञानस्थितिर्मुनेः ॥५॥ अस्ति चेद्ग्रन्थिभिज्ज्ञानं, किं चित्रैस्तंत्रयंत्रणैः? । प्रदीपाः क्वोपयुज्यन्ते, तमोघ्नी दृष्टिरेव चेत् ? ॥६॥ मिथ्यात्वशैलपक्षच्छिज्ज्ञानदंभोलिशोभितः । निर्भयः शक्रवद्योगी, नन्दत्यानन्दनन्दने ॥ ७ ॥ पीयूषमसमुद्रोत्थं, रसायनमनौषधम् । अनन्यापेक्षमैश्वर्यं, ज्ञानमाहुर्मनीषिणः ॥ ८ ॥ ॥ अथ शमाष्टकम् ॥ ६ ॥ विकल्पविषयोत्तीर्णः, स्वभावालंबनं सदा । ज्ञानस्य परिपाको यः, स शमः परिकीर्तितः ॥ १ ॥ अनि-च्छन् कर्मवैषम्यं, ब्रह्मांशेन समं जगत् । आत्माभेदेन यः पश्येदसौ शिवं गमी शमी ॥ २ ॥ आरुरुक्षुर्मुनिर्योगं, श्रयेद्बाह्यक्रियामपि । योगारूढः शमादेव, शुध्यत्यन्तर्गतक्रियः ॥ ३ ॥ ध्यानवृष्टेर्दयानद्याः, शमपूरे प्रसर्पति । विकारतीरवृक्षाणां, मूलादुन्मूलनं भवेत् ॥ ४ ॥ ज्ञानध्यानतपःशीलसम्यक्त्वसहितोऽप्यहो । तं नाप्नोऽति गुणं साधुर्यं प्राप्नोति शमान्वितः ॥ ५ ॥ स्वयंभूरमणस्पर्द्धिवर्धिष्णुसमतारसः । मुनिर्येनोपमीयेत, कोऽपि नासौ चराचरे ॥६॥ शमसूक्तसुधासिक्तं, येषां नक्तंदिनं मनः । कदापि ते न दह्यन्ते, रागोरगविषोर्मिभिः ॥७॥ गर्जज्ज्ञानगजोत्तुंगरंगद्ध्यानतुरंगमाः । जयन्ति मुनिराजस्य, शमसाम्राज्यसंपदः ॥ ८ ॥ अथेन्द्रियजयाष्टकम् ॥ ७ ॥ बिभेषि यदि संसारान्मोक्षप्राप्तिं च कांक्षसि । तदेन्द्रियजयं कर्तुं, स्फोरय स्फारपौरुषम् ॥ १ ॥ वृद्धास्तृष्णाजलापूर्णैरालवालैः किलेन्द्रियैः । मूर्छा-मतुच्छां यच्छन्ति, विकारविषपादपाः ॥ २ ॥ सरित्सहस्रदुष्पूरसमुद्रोदरसोदरः । तृप्तिमान्नेन्द्रियग्रामो,ऽभवत्तृप्तोऽन्तरात्मना ॥ ३ ॥ आ-

रमानं विषयैः पाशैर्भववासपराङ्मुखम् । इन्द्रियाणि निबध्नन्ति, मोहराजस्य किङ्कराः ॥४॥ गिरिमृत्स्नां धनं पश्यन्, धावतीन्द्रियमोहितः।
अनादिनिधनं ज्ञानं, धनं पार्श्वे न पश्यति ॥५॥ पुरः पुरः स्फुरत्तृष्णामृगतृष्णानुकारिषु । इन्द्रियार्थेषु धावन्ति, त्यक्त्वा ज्ञानामृतं जडाः
॥६॥ पतंगभृङ्गमीनेभसारंगा यान्ति दुर्दशाम् । एकैकेन्द्रियदोषाच्चेद्, दुष्टैस्तैः किं न पञ्चभिः? ॥७॥ विवेकद्विपहर्यक्षैः,समाधिधनतस्करैः ।
इन्द्रियैर्न जितो योऽसौ, धीराणां धुरि गण्यते ॥ ८॥ अथ त्यागाष्टकम् ॥ ८ ॥ संयमात्मा श्रये शुद्धोपयोगं पितरं निजम् । धृतिमंबां
च पितरौ, तन्मा विसृजतं ध्रुवम् ॥ १ ॥ युष्माकं सङ्गमोऽनादिर्बन्धवोऽनियतात्मनाम् । ध्रुवैकरूपान् शीलादिबन्धूनित्यधुना श्रये ॥२॥
कान्ता मे समतैवैका, ज्ञातयो मे समक्रियाः । बाह्यवर्गमिति त्यक्त्वा, धर्मसंन्यासवान् भवेत् ॥३॥ धर्मास्त्याज्याः सुसङ्गोत्थाः, क्षायोपश-
मिका अपि । प्राप्य चन्दनगन्धाभं, धर्मसंन्यासमुत्तमम् ॥४॥ गुरुत्वं स्वस्य नोदेति, शिक्षासात्म्येन यावता । आत्मतत्त्वप्रकाशेन, ताव-
त्सेव्यो गुरूत्तमः ॥ ५ ॥ ज्ञानाचारादयोऽपीष्टाः, शुद्धस्वस्वपदावधि । निर्विकल्पे पुनस्त्यागे, न विकल्पो न वा क्रिया ॥ ६ ॥ योगसं-
न्यासतस्त्यागी, योगानप्यखिलांस्त्यजेत् । इत्येवं निर्गुणं ब्रह्म, परोक्तमुपपद्यते ॥ ७ ॥ वस्तुतस्तु गुणैः पूर्णमनन्तैर्भासते स्वतः । रूपं
त्यक्तवात्मनः साधोर्निरभ्रस्य विधोरिव ॥८॥ अथ क्रियागुणाष्टकम् ॥ ९ ॥ ज्ञानी क्रियापरः शान्तो, भावितात्मा जितेन्द्रियः । स्वयं
तीर्णो भवांभोधेः, परं तारयितुं क्षमः ॥१॥ क्रियाविरहितं हंत, ज्ञानमात्रमनर्थकम् । गतिं विना पथज्ञोऽपि, नाप्नोति पुरमीप्सितम् ॥२॥
स्वानुकूलां क्रियां काले, ज्ञानपूर्णोऽप्यपेक्षते । प्रदीपः स्वप्रकाशोऽपि, तैलपूर्त्यादिकं यथा ॥३॥ बाह्यभावं पुरस्कृत्य, येऽक्रिया व्यवहारतः।
वदने कवलक्षेपं, विना ते तृप्तिकांक्षिणः ॥ ४ ॥ गुणवद्बहुमानादेर्नित्यस्मृत्या च सत्क्रिया । जातं न पातयेद्भावमजातं जनयेदपि ॥५॥
क्षायोपशमिके भावे, या क्रिया क्रियते तया । पतितस्यापि तद्भावप्रवृद्धिर्जायते पुनः ॥ ६ ॥ गुणवृद्ध्यै ततः कुर्यात्, क्रियामस्खलनाय

वा । एकं तु संयमस्थानं, जिनानामवतिष्ठते ॥७॥ वचोऽनुष्ठानतोऽसङ्गा, क्रिया सङ्गतिमङ्गति । सेयं ज्ञानक्रियाभेदभूमिरानन्दपिच्छला॥८

॥ अथ तृप्त्यष्टकम् ॥ १० ॥ पीत्वा ज्ञानामृतं भुक्त्वा, क्रियासुरलताफलम् । साम्यतांबूलमास्वाद्य, तृप्तिं याति परां मुनिः ॥ १ ॥ स्वगुणैरेव तृप्तिश्चेदाकालमविनश्वरी । ज्ञानिनो विषयैः किं तैर्यैर्भवेत्तृप्तिरित्वरी ॥ २ ॥ या शान्तैकरसास्वादाद्भवेत्तृप्तिरतीन्द्रिया । सा न जिह्वेन्द्रियद्वारा, षड्रसास्वादनादपि ॥ ३ ॥ संसारे स्वप्नवन्मिथ्या, तृप्तिः स्यादाभिमानिकी । तथ्या तु भ्रान्तिशून्यस्य, सात्मवीर्यविपाककृत् ॥ ४ ॥ पुद्गलैः पुद्गलास्तृप्तिं, यान्त्यात्मा पुनरात्मना । परतृप्तिसमारोपो, ज्ञानिनस्तन्न युज्यते ॥ ५ ॥ मधुराज्यमहाशाकाग्राह्ये बाह्ये च गोरसात् । परब्रह्मणि तृप्तिर्या, जनास्तां जानतेऽपि न ॥ ६ ॥ विषयोर्मिविषोद्गारः, स्यादतृप्तस्य पुद्गलैः । ज्ञानतृप्तस्य तु ध्यानसुधोद्गारपरंपरा ॥ ७॥ सुखिनो विषयातृप्ता, नेन्द्रोपेन्द्रादयोऽप्यहो । भिक्षुरेकः सुखी लोके, ज्ञानतृप्तो निरञ्जनः ॥८॥

अथ निर्लेपाष्टकम् ॥ ११ ॥ संसारे निवसन् स्वार्थसज्जः कज्जलवेश्मनि । लिप्यते निखिलो लोको, ज्ञानसिद्धो न लिप्यते ॥ १ ॥ नाहं पुद्गलभावानां, कर्ता कारयिता च न । नानुमंतापि चेत्यात्मज्ञानवान् लिप्यते कथम् ? ॥२ ॥ लिप्यते पुद्गलस्कन्धो, न लिप्ये पुद्गलैरहम् । चित्रं व्योमाञ्जनेनेव, ध्यायन्निति न लिप्यते ॥ ३ ॥ लिप्तताज्ञानसंपातप्रतिघाताय केवलम् । निर्लेपज्ञानमग्नस्य, क्रिया सर्वोपयुज्यते ॥ ४ ॥ तपःश्रुतादिना मत्तः, क्रियावानपि लिप्यते । भावनाज्ञानसंपन्नो, निष्क्रियोऽपि न लिप्यते ॥ ५ ॥ अलिप्तो निश्चयेनात्मा, लिप्तश्च व्यवहारतः । शुद्ध्यत्यलिप्तया ज्ञानी, क्रियावान् लिप्तया दृशा ॥ ६ ॥ ज्ञानक्रियासमावेशः, सहैवोन्मीलने द्वयोः । भूमिकाभेदतस्त्वत्र, भवेदेकैकमुख्यता ॥ ७ ॥ सज्ज्ञानं यदनुष्ठानं, न लिप्तं दोषपङ्कतः । शुद्धबुद्धस्वभावाय, तस्मै भगवते नमः ॥ ८ ॥

अथ निःस्पृहाष्टकम् ॥ १२ ॥ स्वभावलाभात् किमपि, प्राप्तव्यं नावशिष्यते । इत्यात्मैश्वर्यसंपन्नो, निःस्पृहो जायते मुनिः ॥ १॥ संयोजितकरैः के के,

प्रार्थ्यन्ते न स्पृहावहैः ? । अमात्रज्ञानपात्रस्य, निःस्पृहस्य तृणं जगत् ॥ २॥ छिन्दन्ति ज्ञानदात्रेण, स्पृहाविषलतां बुधाः । मुखशोषं च
मूर्छां च, दैन्यं यच्छति यत्फलम् ॥ ३ ॥ निष्कासनीया विदुषा, स्पृहा चित्तगृहाद्बहिः । अनात्मरतिचाण्डाली, सङ्गमङ्गीकरोति या
॥ ४ ॥ स्पृहावन्तो विलोक्यन्ते, लघवस्तृणतूलवत् । महाश्चर्यं तथाप्येते, मज्जन्ति भववारिधौ ॥ ५ ॥ गौरवं पौरवन्द्यत्वात्प्रकृष्टत्वं प्र
तिष्ठया । ख्यातिं जातिगुणात्स्वस्य, प्रादुष्कुर्यान्न निःस्पृहः ॥ ६ ॥ भूशय्या भैक्षमशनं, जीर्णवासो वनं गृहम् । तथापि निःस्पृहस्याहो,
चक्रिणोऽप्यधिकं सुखम् ॥ ७ ॥ परस्पृहा महादुःखं, निःस्पृहत्वं महासुखम् । एतदुक्तं समासेन, लक्षणं सुखदुःखयोः ॥८॥ अथ मु-
नित्वाष्टकम् ॥ १३ ॥ मन्यते यो जगत्तत्त्वं, स मुनिः परिकीर्त्तितः । सम्यक्त्वमेव तन्मौनं, मौनं सम्यक्त्वमेव च ॥१॥ आत्मात्मन्येव
यच्छुद्धं, जानात्यात्मानमात्मना । सेयं रत्नत्रये ज्ञप्तिरुच्याचारैकता मुनेः ॥ २॥ चारित्रमात्मचरणाज्ज्ञानं वा दर्शनं मुनेः । शुद्धज्ञाननये
साध्यं, क्रियालाभात्क्रियानये ॥३॥ यतः प्रवृत्तिर्न मणौ, लभ्यते वा न तत्फलम् । अतात्त्विकी मणिज्ञप्तिर्मणिश्रद्धा च सा यथा ॥४॥
तथा यतो न शुद्धात्मस्वभावाचरणं भवेत् । फलं दोषनिवृत्तिर्वा, न तज्ज्ञानं न दर्शनम् ॥ ५ ॥ यथा शोफस्य पुष्टत्वं, यथा वा वध्यमं-
डनम् । तथा जानन् भवोन्मादमात्मतृप्तो मुनिर्भवेत् ॥ ६ ॥ सुलभं वागनुच्चारं, मौनमेकेन्द्रियेष्वपि । पुद्गलेष्वप्रवृत्तिस्तु, योगानां मौनमु-
त्तमम् ॥ ७ ॥ ज्योतिर्मयीव दीपस्य, क्रिया सर्वापि चिन्मयी । यस्यानन्यस्वभावस्य, तस्य मौनमनुत्तरम् ॥ ८ ॥ अथ विद्यातत्त्वाष्ट
कम् ॥ १४ ॥ नित्यशुच्यात्मताख्यातिरनित्याशुच्यनात्मसु । अविद्यातत्त्वधीर्विद्या, योगाचार्यैः प्रकीर्तिता ॥१ ॥ यः पश्येन्नित्यमात्मा-
नमनित्यं परसङ्गमम् । छलं लब्धुं न शक्नोति, तस्य मोहमलिम्लुचः ॥ २ ॥ तरङ्गतरलां लक्ष्मीमायुर्वायुवदस्थिरम् । अदभ्रधीरनुध्यायेद-
भ्रवद्भंगुरं वपुः ॥ ३ ॥ शुचीन्यप्यशुचीकर्तुं, समर्थेऽशुचिसंभवे । देहे जलादिना शौचभ्रमो मूढस्य दारुणः ॥ ४ ॥ यः स्नात्वा समता-

कुंडे, हित्वा कश्मलजं मलम् । पुनर्न याति मालिन्यं, सोऽन्तरात्मा परः शुचिः ॥५॥ आत्मबोधो नवः पाशो, देहगेहधनादिषु । यः क्षि-
प्तोऽप्यात्मना तेषु, स्वस्य बन्धाय जायते ॥ ६ ॥ मिथोयुक्तपदार्थानामसंक्रमचमत्क्रिया । चिन्मात्रपरिणामेन, विदुषैवानुभूयते ॥ ७ ॥
अविद्यातिमिरध्वंसे, दृशा विद्याञ्जनस्पृशा । पश्यन्ति परमात्मानमात्मन्येव हि योगिनः ॥ ८ ॥ अथ विवेकाष्टकम् ॥ १५ ॥ कर्म
जीवं च संश्लिष्टं, सर्वदा क्षीरनीरवत् । विभिन्नीकुरुते योऽसौ, मुनिहंसो विवेकवान् ॥ १ ॥ देहात्माद्यविवेकोऽयं, सर्वदा सुलभो भवे ।
भवकोट्यापि तद्भेदविवेकस्त्वतिदुर्लभः ॥ २ ॥ शुद्धेऽपि व्योम्नि तिमिराद्रेखाभिर्मिश्रता यथा । विकारैर्मिश्रता भाति, तथात्मन्यविवेकतः
॥ ३ ॥ यथा योधैः कृतं युद्धं, स्वामिन्येवोपचर्यते । शुद्धात्मन्यविवेकेन, कर्मस्कन्धोर्जितं तथा ॥ ४ ॥ इष्टकाद्यपि हि स्वर्णं, पीतोन्मत्तो
यथेक्षते । आत्माभेदभ्रमस्तद्वद्देहादावविवेकिनः ॥ ५ ॥ इच्छन्नपरमान् भावान्, विवेकाद्रेः पतत्यधः । परमं भावमन्विच्छन्नाविवेके निम-
ज्जति ॥६॥ आत्मन्येवात्मनः कुर्याद्यः षट्कारकसंगतिम् । क्वाविवेकज्वरस्यास्य, वैषम्यं जडमज्जनात् ? ॥७॥ संयमास्त्रं विवेकेन शाणेनो-
त्तेजितं मुनेः । धृतिधारोल्बणं कर्मशत्रुच्छेदक्षमं भवेत् ॥ ८ ॥ अथ माध्यस्थ्याष्टकम् ॥ १६ ॥ स्थीयतामनुपालंभं, मध्यस्थेनान्त-
रात्मना । कुतर्ककर्करक्षेपस्त्यज्यतां बालचापलम् ॥१॥ मनोवत्सो युक्तिगवीं, मध्यस्थस्यानुधावति । तामाकर्षति पुच्छेन, तुच्छाग्रहमनः-
कपिः ॥ २ ॥ नयेषु स्वार्थसत्येषु, मोघेषु परचालने । समशीलं मनो यस्य, स मध्यस्थो महामुनिः ॥३॥ स्वस्वकर्मकृतावेशाः, स्वस्व-
कर्मभुजो नराः । न रागं नापि च द्वेषं, मध्यस्थस्तेषु गच्छति ॥ ४ ॥ मनः स्याद्व्यापृतं यावत्परदोषगुणग्रहे । कार्यं व्यग्रं वरं तावन्मध्य-
स्थेनात्मभावने ॥ ५ ॥ विभिन्ना अपि पन्थानः, समुद्रं सरितामिव । मध्यस्थानां परं ब्रह्म, प्राप्नुवन्त्येकमक्षयम् ॥६॥ स्वागमं रागमा-
त्रेण, द्वेषमात्रात् परागमम् । न श्रयामस्त्यजामो वा, किंतु मध्यस्थया दृशा ॥ ७ ॥ मध्यस्थया दृशा सर्वेष्वपुनर्बन्धकादिषु । चारिसं-

जीवनीचारन्यायादाशास्महे हितम् ॥ ८ ॥ अथ निर्भयाष्टकम् ॥ १७ ॥ यस्य नास्ति परापेक्षा, स्वभावाद्वैतगामिनः । तस्य किं न
भयभ्रान्तिक्लान्तिसन्ताननतानवम् ? ॥ १ ॥ भवसौख्येन किं भूरिभयज्वलनभस्मना ? । सदा भयोज्झितं ज्ञानसुखमेव विशिष्यते ॥ २ ॥
न गोप्यं क्वापि नारोप्यं, हेयं देयं च न क्वचित् । क्व भयेन मुनेः स्थेयं, ज्ञेयं ज्ञानेन पश्यतः ? ॥ ३ ॥ एकं ब्रह्मास्त्रमादाय, निघ्नन्मोहचमूं
मुनिः । बिभेति नैव संग्रामशीर्षस्थ इव नागराट् ॥ ४ ॥ मयूरीज्ञानदृष्टिश्चेत्प्रसर्पति मनोवने । वेष्टनं भयसर्पाणां, न तदानन्दचन्दने ॥५॥
कृतमोहास्त्रवैफल्यं, ज्ञानवर्म बिभर्ति यः । क्व भीस्तस्य क्व वा भङ्गः, कर्मसङ्गरकेलिषु ? ॥ ६ ॥ तूलवल्लघवो मूढा, भ्रमन्त्यभ्रे भयानिलैः ।
नैकं रोमापि तैर्ज्ञानगरिष्ठानां तु कंपते ॥ ७ ॥ चित्ते परिणतं यस्य, चारित्रमकुतोभयम् । अखंडज्ञानराज्यस्य, तस्य साधोः कुतो भयम् ?
॥ ८ ॥ अथानात्मप्रशंसाष्टकम् ॥ १८ ॥ गुणैर्यदि न पूर्णोऽसि, कृतमात्मप्रशंसया । गुणैरेवासि पूर्णश्चेत्, कृतमात्मप्रशंसया ॥ १ ॥
श्रेयोद्रुमस्य मूलानि, स्वोत्कर्षांभःप्रवाहतः । पुण्यानि प्रकटीकुर्वन्, फलं किं समवाप्स्यसि ? ॥२॥ आलंबिता हिताय स्युः, परैः स्वगुण-
रश्मयः । अहो स्वयं गृहीतास्तु, पातयन्ति भवोदधौ ॥ ३ ॥ उच्चत्वदृष्टिदोषोत्थस्वोत्कर्षज्वरशान्तिकम् । पूर्वपुरुषसिंहेभ्यो, भृशं नीचत्व-
भावनम् ॥ ४ ॥ शरीररूपलावण्यग्रामारामधनादिभिः । उत्कर्षः परपर्यायैश्चिदानन्दघनस्य कः ? ॥५॥ शुद्धाः प्रत्यात्मसाम्येन, पर्यायाः
परिभाविताः । अशुद्धाश्चापकृष्टत्वान्नोत्कर्षाय महामुनेः ॥ ६ ॥ क्षोभं गच्छन् समुद्रोऽपि, स्वोत्कर्षपवनेरितः । गुणौघान् बुद्बुदीकृत्य, वि-
नाशयसि किं मुधा ? ॥ ७ ॥ निरपेक्षानवच्छिन्नानन्तचिन्मात्रमूर्तयः । योगिनो गलितोत्कर्षापकर्षानल्पकल्पनाः ॥ ८ ॥ अथ तत्त्वदृ-
ष्ट्यष्टकम् ॥ १९ ॥ रूपे रूपवती दृष्टिर्दृष्ट्वा रूपं विमुह्यति । मज्जत्यात्मनि नीरूपे, तत्त्वदृष्टिस्त्वरूपिणी ॥१॥ भ्रमवाटी बहिर्दृष्टिर्भ्रमच्छा-
या तदीक्षणम् । अभ्रान्तस्तत्त्वदृष्टिस्तु, नास्यां शेते सुखाशया ॥२॥ ग्रामारामादि मोहाय, यद्दृष्टं बाह्यया दृशा । तत्त्वदृष्ट्या तदेवान्तर्नीतं

वैराग्यसंपदे ॥ ३ ॥ बाह्यदृष्टेः सुधासारघटिता भाति सुन्दरी । तत्त्वदृष्टेस्तु सा साक्षाद्विण्मूत्रपिठरोदरी ॥४॥ लावण्यलहरीपुण्यं, वपुः
पश्यति बाह्यदृग् । तत्त्वदृष्टिः श्वकाकानां, भक्ष्यं कृमिकुलाकुलम् ॥ ५ ॥ गजाश्वैर्भूपभवनं, विस्मयाय बहिर्दृशः । तत्र श्वेभवनात्कोऽपि,
भेदस्तत्त्वदृशस्तु न ॥६॥ भस्मना केशलोचेन, वपुर्धृतमलेन वा । महान्तं बाह्यदृग्वेत्ति, चित्साम्राज्येन तत्त्ववित् ॥ ७ ॥ न विकाराय
विश्वस्योपकारायैव निर्मिताः । स्फुरत्कारुण्यपीयूषवृष्टयस्तत्त्वदृष्टयः ॥८॥ अथ सर्वसमृद्ध्यष्टकम् ॥२०॥ बाह्यदृष्टिप्रचारेषु, मुद्रितेषु
महात्मनः । अन्तरेवावभासन्ते, स्फुटाः सर्वाः समृद्धयः ॥१॥ समाधिर्नन्दनं धैर्यं, दंभोलिः समता शची । ज्ञानं महाविमानं च, वासव-
श्रीरियं मुनेः ॥ २ ॥ विस्तारितक्रियाज्ञानचर्मच्छत्रो निवारयन् । मोहम्लेच्छमहावृष्टिं, चक्रवर्ती न किं मुनिः ? ॥ ३ ॥ नवब्रह्मसुधाकुंड-
निष्ठाधिष्ठायको मुनिः । नागलोकेशवद्भाति, क्षमां रक्षन् प्रयत्नतः ॥ ४ ॥ मुनिरध्यात्मकैलाशे, विवेकवृषभस्थितः । शोभते विरतिज्ञप्तिगं-
गागौरीयुतः शिवः ॥ ५ ॥ ज्ञानदर्शनचन्द्रार्कनेत्रस्य नरकच्छिदः । सुखसागरमग्नस्य, किं न्यूनं योगिनो हरेः ? ॥ ६ ॥ या सृष्टिर्ब्रह्मणो
बाह्या, बाह्यापेक्षावलंबिनी । मुनेः परानपेक्षाऽन्तर्गुणसृष्टिस्ततोऽधिका ॥७॥ रत्नैस्त्रिभिः पवित्रा या, श्रोतोभिरिव जाह्नवी । सिद्धयोगस्य
साप्यर्हत्पदवी न दवीयसी ॥ ८ ॥ अथ कर्मविपाकध्यानाष्टकम् ॥ २१ ॥ दुःखं प्राप्य न दीनः स्यात्, सुखं प्राप्य च विस्मितः ।
मुनिः कर्मविपाकस्य, जानन् परवशं जगत् ॥१॥ येषां भ्रूभंगमात्रेण, भज्यन्ते पर्वता अपि । तैरहो कर्मवैषम्ये, भूपैर्भिक्षापि नाप्यते ॥२॥
जातिचातुर्यहीनोऽपि, कर्मण्यभ्युदयावहे । क्षणाद्रंकोऽपि राजा स्याच्छत्रच्छन्नदिगन्तरः ॥३॥ विषमा कर्मणः सृष्टिर्दृष्टा करभपृष्ठवत् । जा-
त्यादिभूतिवैषम्यात्, का रतिस्तत्र योगिनः ? ॥ ४ ॥ आरूढाः प्रशमश्रेणिं, श्रुतकेवलिनोऽपि च । भ्राम्यन्तेऽनन्तसंसारमहो दुष्टेन कर्मणा
॥५॥ अर्वाक् सर्वापि सामग्री, श्रान्तेव परितिष्ठति । विपाकः कर्मणः कार्यपर्यन्तमनुधावति ॥ ६ ॥ असावचरमावर्ते, धर्मं हरति पश्यतः ।

चरमावर्तिसाधोस्तु, च्छलमन्विष्य हृष्यति ॥ ७ ॥ साम्यं बिभर्ति यः कर्मविपाकं हृदि चिन्तयन् । स एव स्याच्चिदानन्दमकरन्दमधुव्रतः
॥ ८ ॥ अथ भवोद्वेगाष्टकम् ॥ २२ ॥ यस्य गंभीरमध्यस्याज्ञानवज्रमयं तलम् । रुद्धा व्यसनशैलौघैः, पन्थानो यत्र दुर्गमाः ॥ १ ॥
पातालकलशा यत्र, भृतास्तृष्णामहानिलैः । कषायाश्चित्तसंकल्पवेलावृद्धिं वितन्वते ॥ २ ॥ स्मरौर्वाग्निर्ज्वलत्यन्तर्यत्र स्नेहेन्धनः सदा ।
यो घोररोगशोकादिमत्स्यकच्छपसंकुलः ॥ ३ ॥ दुर्बुद्धिमत्सरद्रोहैर्विद्युद्दुर्वातगर्जितैः । यत्र सांयात्रिका लोकाः, पतन्त्युत्पातसंकटे ॥ ४ ॥
ज्ञानी तस्माद्भवांभोधेर्नित्योद्विग्नोऽतिदारुणात् । तस्य संतरणोपायं, सर्वयत्नेन कांक्षति ॥ ५ ॥ तैलपात्रधरो यद्वद्राधावेधोद्यतो यथा ।
क्रियास्वनन्यचित्तः स्याद्भवभीतस्तथा मुनिः ॥ ६ ॥ विषं विषस्य वह्नेश्च, वह्निरेव यदौषधम् । तत्सत्यं भवभीतानामुपसर्गेऽपि यन्न भीः
॥७॥ स्थैर्यं भवभयादेव, व्यवहारे मुनिर्व्रजेत् । स्वात्मारामसमाधौ तु, तदप्यन्तर्निमज्जति ॥८॥ अथ लोकसंज्ञात्यागाष्टकम् ॥२३॥
प्राप्तः षष्ठं गुणस्थानं, भवदुर्गाद्रिलंघनम् । लोकसंज्ञारतो न स्यान्मुनिर्लोकोत्तरस्थितिः ॥१॥ यथा चिंतामणिं दत्ते, बठरो बदरीफलैः ।
हा हा जहाति सद्धर्मं, तथैव जनरञ्जनैः ॥२॥ लोकसंज्ञामहानद्यामनुश्रोतोऽनुगा न के? । प्रतिश्रोतोऽनुगस्त्वेको, राजहंसो महामुनिः ॥३॥
लोकमालंब्य कर्तव्यं, कृतं बहुभिरेव चेत् । तदा मिथ्यादृशां धर्मो, न त्याज्यः स्यात्कदाचन ॥४॥ श्रेयोऽर्थिनो हि भूयांसो, लोके लोको-
त्तरे च न । स्तोका हि रत्नवणिजः, स्तोकाश्च स्वात्मसाधकाः ॥५॥ लोकसंज्ञाहता हन्त, नीचैर्गमनदर्शनैः । शंसयन्ति स्वसत्यांगमर्मघात-
महाव्यथाम् ॥ ६ ॥ आत्मसाक्षिकसद्धर्मसिद्धौ किं लोकयात्रया ? । तत्र प्रसन्नचन्द्रश्च, भरतश्च निदर्शने ॥ ७ ॥ लोकसंज्ञोज्झितः साधुः,
परब्रह्मसमाधिमान् । सुखमास्ते गतद्रोहममतामत्सरज्वरः ॥८॥ अथ शास्त्रदृष्ट्यष्टकम् ॥२४॥ चर्मचक्षुर्भृतः सर्वे, देवाश्चावधिचक्षुषः।
सर्वतश्चक्षुषः सिद्धाः, साधवः शास्त्रचक्षुषः ॥१॥ पुरः स्थितानिवोर्ध्वाधस्तिर्यग्लोकविवर्तिनः । सर्वान् भावानवेक्षन्ते, ज्ञानिनः शास्त्रचक्षुषा

॥२॥ शासनात्राणशक्तेश्च, बुधैः शास्त्रं निरुच्यते । वचनं वीतरागस्य, तत्तु नान्यस्य कस्यचित् ॥३॥ शास्त्रे पुरस्कृते तस्माद्वीतरागः पुरस्कृतः । पुरस्कृते पुनस्तस्मिन्नियमात्सर्वसिद्धयः ॥४॥ अदृष्टार्थेऽनुधावन्तः, शास्त्रदीपं विना जडाः । प्राप्नुवन्ति परं खेदं, प्रस्खलन्तः पदे पदे ॥५॥ शुद्धोञ्छाद्यपि शास्त्राज्ञानिरपेक्षस्य नो हितम् । भौतहन्तुर्यथा तस्य, पदस्पर्शनिवारणम् ॥६॥ अज्ञानाहिमहामंत्रं, स्वाच्छन्द्यज्वरलंघनम् । धर्मारामसुधाकुल्यां, शास्त्रमाहुर्महर्षयः ॥७॥ शास्त्रोक्ताचारकर्ता च, शास्त्रज्ञः शास्त्रदेशकः । शास्त्रैकदृग्महायोगी, प्राप्नोति परमं पदम् ॥८॥ अथ परिग्रहाष्टकम् ॥२५॥ न परावर्तते राशेर्वक्रता जातु नोज्झति । परिग्रहग्रहः कोऽयं, विडंबितजगत्रयः? ॥ १ ॥ परिग्रहग्रहावेशाद्दुर्भाषितरजःकिराम् । श्रूयन्ते विकृताः किं न, प्रलापा लिंगिनामपि ? ॥२॥ यस्त्यक्त्वा तृणवद्बाह्यमान्तरं च परिग्रहम् । उदास्ते तत्पदाम्भोजं, पर्युपास्ते जगत्रयी ॥३॥ चित्तेऽन्तर्ग्रन्थगहने, बहिर्निर्ग्रन्थता वृथा । त्यागात्कञ्चुकमात्रस्य, भुजगो न हि निर्विषः ॥ ४ ॥ त्यक्ते परिग्रहे साधोः, प्रयाति सकलं रजः । पालित्यागे क्षणादेव, सरसः सलिलं यथा ॥५॥ त्यक्तपुत्रकलत्रस्य, मूर्च्छामुक्तस्य योगिनः । चिन्मात्रप्रतिबद्धस्य, का पुद्गलनियंत्रणा ? ॥६॥ चिन्मात्रदीपको गच्छेन्निर्वातस्थानसन्निभैः । निष्परिग्रहतास्थैर्यं, धर्मोपकरणैरपि ॥ ७ ॥ मूर्च्छाच्छन्नधियां सर्वं, जगदेव परिग्रहः । मूर्च्छया रहितानां तु, जगदेवापरिग्रहः ॥ ८ ॥ अथानुभवाष्टकम् ॥ २६ ॥ सन्ध्येव दिनरात्रिभ्यां, केवलश्रुतयोः पृथक् । बुधैरनुभवो दृष्टः, केवलार्कारुणोदयः ॥१॥ व्यापारः सर्वशास्त्राणां, दिक्प्रदर्शन एव हि । पारं तु प्रापयत्येकोऽनुभवो भववारिधेः ॥ २ ॥ अतीन्द्रियं परं ब्रह्म, विशुद्धानुभवं विना । शास्त्रयुक्तिशतेनापि, न गम्यं यद्बुधा जगुः ॥ ३ ॥ ज्ञायेरन् हेतुवादेन, पदार्था यद्यतीन्द्रियाः । कालेनैतावता प्राज्ञैः, कृतः स्यात्तेषु निश्चयः ॥४॥ केषां न कल्पनादर्वी शास्त्रक्षीरान्नगाहिनी । विरलास्तद्रसास्वादविदोऽनुभवजिह्वया ॥ ५ ॥ पश्यंतु ब्रह्म निर्द्वन्द्वं, निर्द्वन्द्वानुभवं विना । कथं लिपीमयी दृष्टिर्वाङ्मयी वा

मनोमयी ? ॥ ६ ॥ न सुषुप्तिरमोहत्वान्नापि च स्वापजागरौ । कल्पनाशिल्पविश्रान्तेस्तुर्यैवानुभवो दशा ॥ ७ ॥ अधिगत्याखिलं शब्दब्र-
ह्म शास्त्रदृशा मुनिः । स्वसंवेद्यं परं ब्रह्मानुभवेनाधिगच्छति ॥ ८ ॥ अथ **योगाष्टकम्** ॥ २७ ॥ मोक्षेण योजनाद्योगः, सर्वोऽप्याचार
इष्यते । विशिष्य स्थानवर्णार्थालंबनैकाग्र्यगोचरः ॥ १ ॥ कर्मयोगद्वयं तत्र, ज्ञानयोगत्रयं विदुः । विरतेष्वेव नियमाद्बीजमात्रं परेष्वपि
॥ २ ॥ कृपानिर्वेदसंवेगप्रशमोत्पत्तिकारिणः । भेदाः प्रत्येकमत्रेच्छाप्रवृत्तिस्थिरसिद्धयः ॥ ३ ॥ इच्छा तद्वत्कथाप्रीतिः, प्रवृत्तिः पालनं
परम् । स्थैर्यं बाधकभीहानिः, सिद्धिरन्यार्थसाधनम् ॥ ४ ॥ अर्थालंबनयोश्चैत्यवन्दनादौ विभावनम् । श्रेयसे योगिनः स्थानवर्णयोर्यत्न
एव च ॥५॥ आलंबनमिह ज्ञेयं, द्विविधं रूप्यरूपि च । अरूपिगुणसायुज्यं, योगोऽनालंबनं,(नः) परम्(रः) ॥ ६ ॥ प्रीतिभक्तिवचोऽसंगैः,
स्थानाद्यपि चतुर्विधम् । तस्मादयोगयोगाप्तिर्मोक्षयोगः क्रमाद्भवेत् ॥७॥ स्थानाद्ययोगिनस्तीर्थोच्छेदाद्यालंबनादपि । सूत्रदाने महादोष,
इत्याचार्याः प्रचक्षते ॥८॥ अथ **नियागाष्टकम्** ॥२८॥ यः कर्म हुतवान् दीप्ते, ब्रह्माग्नौ ध्यानाधाय्यया । स निश्चितेन यागेन, निया-
गप्रतिपत्तिमान् ॥ १ ॥ पापध्वंसिनि निष्कामे, ज्ञानयज्ञे रतो भव । सावद्यैः कर्मयज्ञैः किं, भूतिकामनयाऽऽविलैः? ॥२॥ वेदोक्तत्वान्मनः-
शुद्ध्या, कर्मयज्ञोऽपि योगिनः । ब्रह्मयज्ञ इतीच्छन्तः, श्येनयागं त्यजन्ति किम्? ॥३॥ ब्रह्मयज्ञः परं कर्म, गृहस्थस्याधिकारिणः । पूजादि
वीतरागस्य, ज्ञानमेव तु योगिनः ॥ ४ ॥ भिन्नोद्देशेन विहितं, कर्म कर्मक्षयाक्षमम् । क्लृप्तभिन्नाधिकारं च, पुत्रेष्ट्यादिवदिष्यताम् ॥५॥
ब्रह्मार्पणमपि ब्रह्मयज्ञान्तर्भावसाधनम् । ब्रह्माग्नौ कर्मणो युक्तं, स्वकृतत्वस्मये हुते ॥ ६ ॥ ब्रह्मण्यर्पितसर्वस्वो, ब्रह्मदृग्ब्रह्मसाधनः । ब्र-
ह्मणा जुह्वद्ब्रह्म, ब्रह्मणि ब्रह्मगुप्तिमान् ॥ ७ ॥ ब्रह्माध्ययननिष्ठावान्, परब्रह्मसमाहितः । ब्राह्मणो लिप्यते नाघैर्नियागप्रतिपत्तिमान् ॥
युग्मम् ॥ ८ ॥ अथ **भावपूजाष्टकम्** ॥ २९ ॥ दयांभसा कृतस्नानः, संतोषशुभवस्त्रभृत् । विवेकतिलकभ्राजी, भावनापावनाशयः ॥

१ ॥ भक्तिश्रद्धानघुसृणोन्मिश्रपाटीरजद्रवैः । नवब्रह्मांमतो देवं, शुद्धमात्मानमर्चय ॥ २ ॥ क्षमापुष्पस्रजं धर्मयुग्मं क्षौमद्वयं तथा । ध्यानाभरणसारं च, तदंगे विनिवेशय ॥ ३ ॥ मदस्थानभिदात्यागैर्लिखाग्रे चाष्टमंगलीम् । ज्ञानाग्नौ शुभसंकल्पकाकतुंडं च धूपय ॥ ४ ॥ प्राग्धर्मलवणोत्तारं, धर्मसन्न्यासवह्निना । कुर्वन् पूरय सामर्थ्यराजन्नीराजनाविधिम् ॥ ५ ॥ स्फुरन्मंगलदीपं च, स्थापयानुभवं पुरः । योगनृत्यपरस्तूर्यत्रिकसंयमवान् भव ॥ ६ ॥ उल्लसन्मनसः सत्यघंटां वादयतस्तव । भावपूजारतस्येत्थं, करक्रोडे महोदयः ॥ ७ ॥ द्रव्यपूजोचिता भेदोपासना गृहमेधिनाम् । भावपूजा तु साधूनामभेदोपासनात्मिका ॥८॥ अथ ध्यानाष्टकम् ॥ ३० ॥ ध्याता ध्येयं तथा ध्यानं, त्रयं यस्यैकतां गतम् । मुनेरनन्यचित्तस्य, तस्य दुःखं न विद्यते ॥ १ ॥ ध्यातान्तरात्मा ध्येयस्तु, परमात्मा प्रकीर्तितः । ध्यानं चैकाग्र्यसंवित्तिः, समापत्तिस्तदेकता ॥२॥ मणाविव प्रतिच्छाया, समापत्तिः परात्मनः । क्षीणवृत्तौ भवेद्ध्यानादन्तरात्मनि निर्मले ॥३॥ आपत्तिश्च ततः पुण्यतीर्थकृत्कर्मबन्धतः । तद्भावाभिमुखत्वेन, संपत्तिश्च क्रमाद्भवेत् ॥४॥ इत्थं ध्यानफलाद्युक्तं, विंशतिस्थानकाद्यपि । कष्टमात्रं त्वभव्यानामपि नो दुर्लभं भवे ॥५॥ जितेन्द्रियस्य धीरस्य, प्रशान्तस्य स्थिरात्मनः । सुखासनस्य नासाग्रन्यस्तनेत्रस्य योगिनः ॥६॥ रुद्धबाह्यमनोवृत्तेर्धारणाधारया रयात् । प्रसन्नस्याप्रमत्तस्य, चिदानन्दसुधालिहः ॥७॥ साम्राज्यमप्रतिद्वन्द्वमन्तरेव वितन्वतः । ध्यानिनो नोपमा लोके, सदेवमनुजेऽपि हि ॥८॥ अथ तपोऽष्टकम् ॥ ३१ ॥ ज्ञानमेव बुधाः प्राहुः, कर्मणां तापनात्तपः । तदभ्यन्तरमेवेष्टं, बाह्यं तदुपबृंहकम् ॥ १ ॥ आनुश्रोतसिकी वृत्तिर्बालानां सुखशीलता । प्रातिश्रोतसिकी वृत्तिर्ज्ञानिनां परमं तपः ॥ २ ॥ धनार्थिनां यथा नास्ति, शीतातपादि दुःसहम् । तथा भवविरक्तानां, तत्त्वज्ञानार्थिनामपि ॥३॥ सदुपायप्रवृत्तानामुपेयमधुरत्वतः । ज्ञानिनां नित्यमानन्दवृद्धिरेव तपस्विनाम् ॥ ४ ॥ इत्थं च दुःखरूपत्वात्तपो व्यर्थमितीच्छताम् । बौद्धानां निहता बुद्धिर्बौद्धानन्दापरिक्षयात् ॥ ५ ॥

यत्र ब्रह्म जिनार्चा च, कषायाणां तथा हतिः । सानुबन्धा जिनाज्ञा च, तत्तपः शुद्धमिष्यते ॥६॥ तदेव हि तपः कार्यं, दुर्ध्यानं यत्र नो भवेत् । येन योगा न हीयन्ते, क्षीयन्ते नेन्द्रियाणि वा ॥ ७ ॥ मूलोत्तरगुणश्रेणिप्राज्यसाम्राज्यसिद्धये । बाह्यमाभ्यन्तरं चेत्थं, तपः कुर्यान्महामुनिः ॥ ८ ॥ **अथ सर्वनयाष्टकम्** ॥ ३२॥ धावन्तोऽपि नयाः सर्वे, स्युर्भावे कृतविश्रमाः । चारित्रगुणलीनः स्यादिति सर्वनयाश्रितः ॥ १ ॥ पृथग्नया मिथः पक्षप्रतिपक्षकदर्थिताः । समवृत्तिः सुखास्वादी, ज्ञानी सर्वनयाश्रितः ॥२॥ नाप्रमाणं प्रमाणं वा, सर्वमप्यविशेषितम् । विशेषितं प्रमाणं स्यादिति सर्वनयज्ञता ॥३॥ लोके सर्वनयज्ञानां, ताटस्थ्यं वाप्यनुग्रहः । स्यात् पृथग्नयमूढानां, स्मयार्तिर्वातिविग्रहः ॥ ४ ॥ श्रेयः सर्वनयज्ञानां, विपुलं धर्मवादतः । शुष्कवादाद्विवादाच्च, परेषां तु विपर्ययः ॥ ५ ॥ प्रकाशितं जनानां यैर्मतं सर्वनयाश्रितम् । चित्ते परिणतं चेदं, येषां तेभ्यो नमोनमः ॥ ६ ॥ निश्चये व्यवहारे च, त्यक्त्वा ज्ञाने च कर्मणि । एकपाक्षिकविश्लेषमारूढाः शुद्धभूमिकाम् ॥ ७ ॥ अमूढलक्ष्याः सर्वत्र, पक्षपातविवर्जिताः । जयन्ति परमानन्दमयाः सर्वनयाश्रयाः ॥ युग्मम् ॥ ८ ॥ पूर्णो मग्नः स्थिरोऽमोहो, ज्ञानी शान्तो जितेन्द्रियः । त्यागी क्रियापरस्तृप्तो, निर्लेपो निःस्पृहो मुनिः ॥१॥ विद्याविवेकसंपन्नो, मध्यस्थो भयवर्जितः । अनात्मशंसकस्तत्त्वदृष्टिः सर्वसमृद्धिमान् ॥ २ ॥ ध्याता कर्मविपाकानामुद्विग्नो भववारिधेः । लोकसंज्ञाविनिर्मुक्तः, शास्त्रदृग् निष्परिग्रहः ॥ ३ ॥ शुद्धानुभववान् योगी, नियागप्रतिपत्तिमान् । भावार्चाध्यानतपसां, भूमिः सर्वनयाश्रयः ॥४॥ स्पष्टं निष्टंकितं तत्त्वमष्टकैः प्रतिपन्नवान् । मुनिर्महोदयं ज्ञानसारं समधिगच्छति ॥ ५ ॥ निर्विकारं निराबाधं, ज्ञानसारमुपेयुषाम् । विनिवृत्तपराशानां, मोक्षोऽत्रैव महात्मनाम् ॥ ६ ॥ चित्तमार्द्रीकृतं ज्ञानसारसारस्वतोर्मिभिः । नाप्नोति तीव्रमोहाग्निप्लोषशोषकदर्थनाम् ॥ ७ ॥ अचिन्त्या कापि साधूनां, ज्ञानसारगरिष्ठता । गतिर्ययोर्ध्वमेव स्यादधः पातः कदापि न ॥ ८ ॥ क्लेशक्षयो हि मंडूकचूर्णतुल्यः क्रियाकृतः । दग्ध-

तच्चूर्णसदृशो, ज्ञानसारकृतः पुनः ॥९॥ ज्ञानपूतां परेऽप्याहुः, क्रियां हेमघटोपमाम् । युक्तं तदपि तद्भावं, न यद्भग्नापि सोज्झति ॥१०॥ क्रियाशून्यं च यज्ज्ञानं, ज्ञानशून्या च या क्रिया । अनयोरन्तरं ज्ञेयं, भानुखद्योतयोरिव ॥ ११ ॥ चारित्रं विरतिः पूर्णा, ज्ञानस्योत्कर्ष एव हि । ज्ञानाद्वैतनये दृष्टिर्देया तद्योगसिद्धये ॥ १२ ॥ सिद्धिं सिद्धपुरे पुरन्दरपुरस्पर्धावहे लब्धवान्, चिद्दीपोऽयमुदारसारमहसा दीपोत्सवे पर्वणि । एतद्भावनभावपावनमनश्चंचच्चमत्कारिणा, तैस्तैर्दीपशतैः सुनिश्चयमतैर्नित्योऽस्तु दीपोत्सवः ॥१३॥ केषांचिद्विषयज्व-रातुरमहो चित्तं परेषां विषावेगोदर्ककुतर्कमूर्च्छितमथान्येषां कुवैराग्यतः । लग्नालर्कमबोधकूपपतितं चास्ते परेषामपि, स्तोकानां तु विकार-भाररहितं तज्ज्ञानसाराश्रितम् ॥ १४ ॥ जातोद्रेकविवेकतोरणततौ धावल्यमातन्वति, हृद्गेहे समयोचिते प्रसरति स्फीते च गीतध्वनौ । पूर्णानन्दघनस्य किं सहजया तद्भाग्यभंग्याऽभवन्नैतद्ग्रन्थमिषात्करग्रहमहश्चित्रश्चरित्रश्रियः ? ॥ १५ ॥ भावस्तोमपवित्रगोमयरसैर्लिप्तैव भूः सर्वतः, संसिक्ता समतोदकैरथ पथि न्यस्ता विवेकस्रजः । अध्यात्मामृतपूर्णकामकलशश्चक्रेऽत्र शास्त्रे पुरे, पूर्णानन्दघने पुरं प्रविशति स्वीयं कृतं मङ्गलम् ॥१६॥ गच्छे श्रीविजयादिदेवसुगुरोः स्वच्छे गुणानां गणैः, प्रौढिं प्रौढिमधाम्नि जीतविजयप्राज्ञाः परामैयरुः । तत्सातीर्थ्य-भृतां नयादिविजयप्राज्ञोत्तमानां शिशोः, श्रीमन्न्यायविशारदस्य कृतिनामेषा कृतिः प्रीतये ॥ १७ ॥

इति श्रीयथार्थन्यायाचार्यकाशिविबुधविजयावाप्तन्यायविशारदपदविभूषित-

श्रीमद्यशोविजयोपाध्यायविरचितो ज्ञानसारः संपूर्णः

॥ अर्हम् ॥

मलधारिश्रीराजशेखरसूरिविरचितः

षड्दर्शनसमुच्चयः ॥

नत्वा निजगुरून् भक्त्या, स्मृत्वा वाङ्मयदेवताम् । सर्वदर्शनवक्तव्यं, वक्ति श्रीराजशेखरः ॥ १ ॥ धर्मः प्रियः सर्वलोके, तं ब्रूयुर्दर्शनानि षट् । तेषां लिङ्गे च वेषे च, आचारे दैवते गुरौ ॥ २ ॥ प्रमाणतत्त्वयोर्मुक्तौ, तर्के भेदो निरीक्ष्यते । मुक्तिरष्टाङ्गयोगेनेत्येतत् साधारणं वचः ॥ ३ ॥ जैनं साङ्ख्यं जैमिनीयं, यौगं वैशेषिकं तथा । सौगतं दर्शनान्येवं, नास्तिकं तु न दर्शनम् ॥ ४ ॥ तत्र जैनमते लिङ्गं, रजोहरणमादिमम् । मुखवस्त्रं च वेषश्च, चोलपट्टादिकः स्मृतः ॥ ५ ॥ विस्तरस्त्वोघनिर्युक्तेर्ज्ञेयो वेषादिगोचरः । आचारः पञ्चसमितिगुप्तित्रितयलक्षणः ॥ ६ ॥ ईर्याभाषैषणाऽऽदाननिक्षेपोत्सर्गसंज्ञकाः । पञ्चाहुः समितीस्तिस्रो, गुप्तीस्त्रियोगनिग्रहात् ॥ ७ ॥ तीर्थङ्कराश्चतुर्युक्ता, विंशतिर्वृषभादयः । क्लिष्टाष्टकर्मनिर्मुक्ताः, केवलज्ञानभास्कराः ॥ ८ ॥ महाव्रतधरो धीरः, सर्वागमरहस्यवित् । क्रोधमानादिविजयी, निर्ग्रन्थो गुरुरुच्यते ॥ ९ ॥ प्रत्यक्षं च परोक्षं च, द्वे प्रमाणे इह स्मृते । तत्र प्रमेयं स्याद्वादाधिष्ठितं द्रव्यषण्मयम् ॥ १० ॥ धर्माधर्मौ नभः कालः, पुद्गलश्चेतनस्तथा । द्रव्यषट्कमिदं ख्यातं, तद्भेदास्त्वागमे स्मृताः ॥ ११ ॥ जीवाजीवौ तथा पुण्यं,

पापमाश्रवसंवरौ । बन्धो विनिर्जरामोक्षौ, नवतत्त्वी मताऽर्हताम् ॥ १२ ॥ चैतन्यलक्षणो जीवः, स्यादजीवस्ततोऽन्यथा । सत्कर्मपुद्गलाः पुण्यं, पापं दुष्कर्मपुद्गलाः ॥ १३ ॥ कषाया विषया योगा, इत्याद्या आश्रवा मताः । आश्रवाद्विरमणं यत्, तत् संवर इति स्मृतः ॥ १४ ॥ शुभाशुभानां ग्रहणं, कर्मणां बन्ध इष्यते । पूर्वोपार्जितकर्मौघजरणं निर्जरा स्मृता ॥ १५ ॥ कर्मक्षयेण जीवस्य, स्वस्वरूपस्थितिः शिवम् । एषां नवानां श्रद्धाने, चारित्रात्तु लभ्यते ॥ १६ ॥ श्वेताम्बरा वन्द्यमाना, धर्मलाभं प्रचक्षते । शुद्धां माधुकरीं वृत्तिं, सेवन्ते भोजनादिषु ॥ १७ ॥ ख्याताः **प्रमाणमीमांसा, प्रमाणोक्तिसमुच्चयः । नयचक्रवालतर्कः, स्याद्वादकलिका** तथा ॥ १८ ॥ **प्रमेयपद्ममार्तण्डस्तत्त्वार्थः** सर्वसाधनः । **धर्मसंग्रहणीत्यादि**, तर्कौघा जिनशासने ॥ १९ ॥ युग्मम् ॥ जैने मते उभौ पक्षौ, श्वेताम्बरो दिगम्बरः । श्वेताम्बरः पुरा प्रोक्तः, कथ्यतेऽथ दिगम्बरः ॥ २० ॥ दिगम्बराणां चत्वारो, भेदा नाग्न्यव्रतस्पृशः । काष्ठासङ्घो मूलसङ्घः, सङ्घौ माथुरगोप्यकौ ॥ २१ ॥ पिच्छिका चमरी वालैः, काष्ठासङ्घे प्रतिष्ठिता । मूलसङ्घे मयूराणां, पिच्छैर्भवति पिच्छिका ॥ २२ ॥ पिच्छिका माथुरे सङ्घे, मूलादपि हि नादृता । मयूरपिच्छिका गोप्याः, धर्मलाभं भणन्ति ते ॥ २३ ॥ धर्मवृद्धिगिरः शेषाः, गोप्याः स्त्रीमुक्तिभाषिणः । गोप्यादन्ये त्रयः सङ्घाः, प्राहुर्नो निर्वृतिं स्त्रियाः ॥ २४ ॥ शेषास्त्रयश्च गोप्याश्च, केवलिभुक्तिं न मन्वते । नास्ति चीवरयुक्तस्य, निर्वाणं सद्व्रतेऽपि हि ॥ २५ ॥ द्वात्रिंशदन्तरायाः स्युर्मलाश्चैव चतुर्दश । भिक्षाऽटने भवन्त्येषां, वर्जनीयास्तदागमे ॥ २६ ॥ शेषं श्वेताम्बरैस्तुल्यमाचारे दैवते गुरौ । श्वेताम्बरप्रणीतानि, तर्कशास्त्राणि मन्वते ॥ २७ ॥ स्याद्वादविद्याविद्योतात्प्रायः साधर्मिका अमी । **परमष्टसहस्री** या **न्यायकैरवचन्द्रमाः** ॥ २८ ॥ **सिद्धान्तसार** इत्याद्यास्तर्काः परमकर्कशाः । तेषां जयश्रीदानाय, प्रगल्भन्ते पदे पदे ॥ २९ ॥ जिनकल्पादयो भेदा, व्युच्छिन्नाः साम्प्रतं कलौ । वर्त्तमानं ततः प्रोक्तं, सर्वं ज्ञेयं

जिनागमात् ॥ ३० ॥ सम्यग् जैनं मतं ज्ञात्वा, योगेऽष्टाङ्गे रमेत यः । स कर्मलाघवं कृत्वा, लब्ध्वा सौख्यपरम्पराम् ॥ ३१ ॥ इति जैनमतम् ॥ अथ साङ्ख्यमतं ब्रूमस्ते त्रिदण्डैकदण्डकाः । कौपीनं वसनं तेषां, धातुरक्ताम्बराश्च ते ॥ ३२ ॥ क्षुरमुण्डा एणचर्मासना द्विजगृहाशनाः । पञ्चग्रासीपराश्चैव, द्वादशाक्षरजापिनः ॥ ३३ ॥ ॐ नमो नारायणाय, तद्भक्ताः प्रवदन्त्यदः । प्रणामकाले तेऽप्याहुः, पदं तत्तु नमोऽन्तकम् ॥ ३४ ॥ बीटेति भारते ख्याता, दारवी मुखवस्त्रिका । दयानिमित्तं भूतानां, मुखनिःश्वासरोधिका ॥ ३५॥ यदाहुस्ते—घ्राणादनुप्रयातेन, श्वासेनैकेन जन्तवः । हन्यन्ते शतशो ब्रह्मन्नणुमात्राक्षरवादिना ॥ ३६ ॥ दयार्थं जलजीवानां, गलनं धारयन्ति ते । शास्त्रेषूपदिशन्त्येवं, भक्तानां पुरतः सदा ॥ ३७ ॥ षट्त्रिंशदङ्गुलायामं, विंशत्यङ्गुलविस्तृतम् । दृढं गलनकं कुर्याद्, भूयो जीवान् विशोधयेत् ॥ ३८ ॥ म्रियन्ते मिष्टतोयेन, पूतराः क्षारसम्भवाः । क्षारतोयेन तु परे, न कुर्यात् सङ्करं ततः ॥ ३९ ॥ लूताऽऽस्यतन्तुगलितैकबिन्दौ सन्ति जन्तवः । सूक्ष्मा भ्रमरमानास्ते, नैव मान्ति त्रिविष्टपे ॥ ४० ॥ कुसुम्भकुङ्कुमाम्भोवन्निचितं सूक्ष्मजन्तुभिः । न दृढेनापि वस्त्रेण, शक्यं शोधयितुं जलम् ॥ ४१ ॥ (उत्तरमीमांसायां गलनकविचारोऽयम्) । साङ्ख्या निरीश्वराः केचित्, केचिदीश्वरदेवताः । ये ते निरीश्वरास्तेऽमी, नारायणपरायणाः ॥ ४२ ॥ विष्णोः प्रतिष्ठां कुर्वन्ति, साङ्ख्यशासनसूरयः । चैतन्यप्रमुखैः शब्दैस्तेषामाचार्य उच्यते ॥ ४३ ॥ प्रत्यक्षमनुमानं च, शाब्दं चेति प्रमात्रयम् । अन्तर्भावोऽत्र शेषाणां, प्रमाणानां सयुक्तिकः ॥ ४४॥ अमीषां साङ्ख्यसूरीणां, तत्त्वानां पञ्चविंशतिः । सत्त्वं रजस्तमश्चेति, ज्ञेयं तावद्गुणत्रयम् ॥ ४५ ॥ एतेषां या समाऽवस्था, सा प्रकृतिः किलोच्यते । प्रधानाव्यक्तशब्दाभ्यां, वाच्या नित्यस्वरूपिका॥४६॥ ततः संजायते बुद्धिर्महानिति यकोच्यते । अहङ्कारस्ततोऽपि स्यात्, ततः षोडशको गणः ॥ ४७ ॥ स्पर्शनं रसनं घ्राणं, चक्षुः श्रोत्रं च पञ्चमम् । पञ्च बुद्धीन्द्रियाण्याहुस्तथा कर्मेन्द्रियाणि च ॥ ४८ ॥

पायूपस्थवचःपाणिपादाख्यानि मनस्तथा । अन्यानि पञ्चरूपादि, तन्मात्राणीति षोडश ॥ ४९ ॥ रूपात्तेजो रसादापो, गन्धाद् भूमिः स्वरान्नभः । स्पर्शाद्वायुस्तथा चैवं, पञ्चभ्यः पञ्चभूतकम् ॥ ५० ॥ एवं चतुर्विंशतितत्त्वरूपं, निवेदितं साङ्ख्यमते प्रधानम् । अन्य-स्त्वकर्ता विगुणश्च भोक्ता, तत्त्वं पुमान् नित्यचिदभ्युपेतः ॥ ५१ ॥ अमूर्त्तश्चेतनो भोगी, नित्यः सर्वगतोऽक्रियः । अकर्त्ता निर्गुणः सूक्ष्म, आत्मा कापिलदर्शने ॥ ५२ ॥ प्रकृतेर्विरहो मोक्षस्तन्नाशे स स्वरूपगः । बध्यते मुच्यते चैव, प्रकृतिः पुरुषो न तु ॥ ५३ ॥ साङ्ख्यानां मतवक्तारः, कपिलासुरिभार्गवाः । उलूकः पञ्चशिखश्चेश्वरकृष्णस्तु शास्त्रकृत् ॥ ५४ ॥ तर्कग्रन्था एतदीया, माठरस्तत्त्व-कौमुदी । गौडपादाऽऽत्रेयतन्त्रे, साङ्ख्यसप्ततिः सूत्रयुक् ॥५५॥ काश्यां प्राचुर्यमेतेषां, बहवो मासोपवासिकाः । धूम्रमार्गानुगा विप्रा, अर्चिर्मार्गानुगास्त्वमी ॥५६॥ वेदप्रियास्ततो विप्रा, यज्ञमार्गानुगामिनः । हिंसादिवेदविरताः, साङ्ख्या अध्यात्मवादिनः ॥५७॥ स्वकीयस्य मतस्यैते, महिमानं प्रचक्षते । यदि साङ्ख्यमते भक्तिस्तदा मुक्तिर्विना क्रियाम् ॥ ५८ ॥ उक्तं च माठरप्रान्ते—हस पिब लल खाद मोद नित्यं, भुङ्क्ष्व च भोगान् यथाऽभिलाषम् । यदि विदितं ते कपिलमतं तत्, प्राप्स्यसि मोक्षसौख्यमचिरेण ॥ ५९ ॥ इति साङ्ख्यमतम् ॥ अथ मीमांसकं ब्रूमो, जैमिनीयापराभिधम् । जैमिनीया एकदण्डास्त्रिदण्डा अपि साङ्ख्यवत् ॥६०॥ मीमांसको द्विधा कर्म, ब्रह्ममीमांसकस्तथा । वेदान्ती मन्यते ब्रह्म, कर्म भट्टप्रभाकरौ ॥६१॥ ते धातुरक्तवसना, मृगचर्मोपवेशिकाः । कमण्डलुधरा मुण्डा, भट्टाः प्राभाकराश्च ते ॥ ६२ ॥ वेदान्तध्यानमेवैकमाचारस्तैरुरीकृतः । तेषां मते नास्ति देवः, सर्वज्ञादिविशेषणः ॥६३॥ तस्मादतीन्द्रियार्थानां, साक्षाद्द्रष्टुरभावतः । नित्येभ्यो वेदवाक्येभ्यो, यथार्थत्वविनिर्णयः ॥ ६४ ॥ अत एव पुरा कार्यो, वेदपाठः प्रय-त्नतः । ततो धर्मस्य जिज्ञासा, कर्तव्या धर्मसाधनी ॥ ६५ ॥ नोदनालक्षणो धर्मो, नोदना तु क्रिया मता । प्रवर्त्तकं वचः प्राहुः, स्वः-

कामोऽग्निं यथा यजेत् ॥ ६६ ॥ वेद एव गुरुस्तेषां, वक्ता कश्चित्परो न हि । ततः स्वयं ते संन्यस्तं, संन्यस्तमिति भाषिणः ॥ ६७ ॥ यज्ञोपवीतं प्रक्षाल्य, पिबन्ति तज्जलं शुचि । एते साङ्ख्यानुगा वेषात्, तत्त्वेऽतिमहती भिदा ॥ ६८ ॥ षट्प्रमाणस्पृशो भाट्टास्तन्नामानि प्रचक्ष्महे । प्रत्यक्षमनुमानं च, शाब्दं चोपमया सह ॥ ६९ ॥ अर्थापत्तिरभावश्च, भाट्टानां षट् प्रमाः स्मृताः । प्रभाकरमते पञ्च, ते ह्यभावं न मन्वते ॥ ७० ॥ एकमेवाद्वितीयं स्याद्, ब्रह्म तत्त्वं महाफलम् । प्रपञ्चः स्तम्भकुम्भादिस्तेषां शास्त्रे निरर्थकः ॥ ७१ ॥ मीमांसको द्विजन्मैवेत्यतः शूद्रान्नवर्जकः । न पौरुषकृता वेदाः, पारम्पर्येण तद्ग्रहात् ॥ ७२ ॥ मीमांसकानां चत्वारो, भेदास्तेषु कुटीचरः । बहूदकश्च हंसश्च, तथा परमहंसकः ॥ ७३ ॥ कुटीचरो मठावासी, यजमानपरिग्रही । बहूदको नदीतीरे, स्नातो नैरस्यभैक्ष्यभुक् ॥ ७४ ॥ हंसो भ्रमति देशेषु, तपःशोषितविग्रहः । यः स्यात्परमहंसस्तु, तस्याचारं वदाम्यहम् ॥ ७५ ॥ स ईशानीं दिशं गच्छन्, यत्र निष्ठितशक्तिकः । तत्रानशनमादत्ते, वेदान्तध्यानतत्परः ॥७६॥ परः पर इहोत्कृष्टो, याज्यास्तेषां तु वाडवाः । साङ्ख्यवत्प्रकृतेर्भेदाद्, मोक्षो जीवस्य तन्मते ॥ ७७ ॥ गार्गीयस्मृतिमध्यगाः श्लोकाः " त्रिदण्डी सशिखो यस्तु, ब्रह्मसूत्री गृहच्युतः । सकृत् पुत्रगृहेऽश्नाति, यो याति स कुटीचरः ॥ ७८ ॥ कुटीचरस्य रूपेण, ब्रह्मभिक्षो जिताशनः । बहूदकः स विज्ञेयो, विष्णुजापपरायणः ॥ ७९ ॥ ब्रह्मसूत्रशिखाहीनः, कषायाम्बरदण्डभृत् । एकरात्रिं वसेद्ग्रामे, नगरे च त्रिरात्रिकम् ॥ ८० ॥ विप्राणामावसथेषु, विधूमेषु गताग्निषु । ब्रह्मभिक्षां चरेद्धंसः, कुटिकावासमाचरेत् ॥ ८१ ॥ हंसस्य जायते ज्ञानं, तदा स्यात्परमो हि सः । चातुर्वर्ण्यप्रभोक्ता च, स्वेच्छया दण्डभृत्तदा ॥ ८२ ॥ प्रपञ्चमिथ्या कठवल्लिका च, ख्यातं जने भागवतं पुराणम् । इत्यादिशास्त्राणि बहूनि तेषां, तत्सम्प्रदायस्तु कृशोऽत्र लोके ॥८३॥ इति जैमिनीयमतम् ॥ अथ योगमतं ब्रूमः, शैवमित्यपराभिधम् । ते दण्डधारिणः प्रौढकौपीनपरिधायिनः ॥८४॥ ते कम्बलि-

प्रावरणा, जटापटलशालिनः । भस्मोद्धूलनकर्त्तारो, नीरसाहारसेविनः ॥८५॥ दोर्मूले तुम्बकभृतः, प्रायेण वनवासिनः । आतिथ्यकर्मनिरताः, कन्दमूलफलाशनाः ॥ ८६ ॥ सस्त्रीका अथ निःस्त्रीका, निःस्त्रीकास्तेषु चोत्तमाः । पञ्चाग्निसाधनपराः, प्राणलिङ्गधराः करे ॥ ८७ ॥ विधाय दन्तपवनं, प्रक्षाल्यांह्रिकराननम् । स्पृशन्ति भस्मनाऽङ्गं त्रिस्त्रिः शिवध्यानतत्पराः ॥ ८८ ॥ यजमानो वन्दमानो, वक्ति तेषां कृताञ्जलिः । ॐ नमः शिवायेत्येवं, शिवाय नम इत्यसौ ॥ ८९ ॥ तेषां च शङ्करो देवः, सृष्टिसंहारकारकः । तस्यावताराः सारा ये, तेऽष्टादश तदार्चिताः ॥ ९० ॥ तेषां नामान्यथ ब्रूमो, नकुलीशोऽथ कौशिकः । गार्ग्यो मैत्र्यः कौरुषश्च, ईशानः षष्ठ उच्यते ॥ ९१ ॥ सप्तमः पारगार्ग्यस्तु, कपिलाण्डमनुष्यकौ । अपरकुशीकोऽत्रिश्च, पिङ्गलाक्षोऽथ पुष्पकः ॥ ९२ ॥ बृहदाचार्योऽगस्तिश्च, सन्तानः षोडशः स्मृतः । राशीकरः सप्तदशो, विद्यागुरुरथापरः ॥ ९३ ॥ एतेऽष्टादश तीर्थेशास्तैः सेव्यन्ते पदे पदे । पूजनं प्रणिधानं च, तेषां ज्ञेयं तदागमात् ॥ ९४ ॥ अक्षपादो गुरुस्तेषां, तेन ते ह्याक्षपादकाः । उत्तमां संयमावस्थां, प्राप्ता नग्ना भ्रमन्ति ते ॥ ९५ ॥ प्रमाणानि च चत्वारि, प्रत्यक्षं लैङ्गिकं तथा । उपमानं च शाब्दं च, तत्फलानि पृथक् पृथक् ॥ ९६ ॥ तत्त्वानि षोडशामुत्र, प्रमाणादीनि तद्यथा । प्रमाणं च प्रमेयं च, संशयश्च प्रयोजनम् ॥ ९७ ॥ दृष्टान्तोऽप्यथ सिद्धान्तोऽवयवास्तर्कनिर्णयौ । वादो जल्पो वितण्डा च, हेत्वाभासाश्छलानि च ॥ ९८ ॥ जातयो निग्रहस्थानान्येषां व्ययस्तु दुस्तरः । आत्यन्तिकस्तु दुःखानां, वियोगो मोक्ष उच्यते ॥९९॥ जयन्ताचार्यरचितो, न्यायतर्कोऽतिदुस्तरः । अन्यस्तूदयनाचार्यो, ग्रन्थप्रासादसूत्रभृत् ॥ १०० ॥ भासर्वज्ञो न्यायसारतर्कसूत्रविधायकः । न्यायसाराभिधे तर्के, टीका अष्टादश स्फुटाः ॥ १ ॥ न्यायभूषणनाम्नी तु, टीका तासु प्रसिद्धिभाक् । अयमेषां विशेषस्तु, यत्प्रजल्पन्ति पर्षदि ॥ २ ॥ शैवीं दीक्षां द्वादशाब्दीं, सेवित्वा योऽपि मुञ्चति । दासीदासोऽपि भवति, सोऽपि निर्वाणमृच्छति ॥ ३ ॥

एतेषु निर्विकारा ये, मीमांसां दर्शयन्ति ते । तत्र पद्यमिदं चास्ति, मोक्षमार्गप्ररूपकम् ॥ ४ ॥ न स्वर्धुनी न फणिनो न कपालदाम, नेन्दोः कला न गिरिजा न जटा न भस्म । यत्रास्ति नान्यदपि किञ्चिदुपास्महे तद्, रूपं पुराणमुनिशीलितमीश्वरस्य ॥ ५ ॥ स एव योगिनां सेव्यो, योऽर्वाचीनस्तु योगभाक् । स ध्यायमानो राज्यादिसुखलुब्धैर्निषेव्यते ॥ ६ ॥ उक्तं च तैः स्वयोगशास्त्रे—वीतरागं स्मरन् योगी, वीतरागत्वमश्नुते । सरागं ध्यायतः पुंसः, सरागत्वं तु निश्चितम् ॥ ७ ॥ येन येन हि भावेन, युज्यते यन्त्रवाहकः । तेन तन्मयतां याति, विश्वरूपो मणिर्यथा ॥ ८ ॥ श्रुतानुसारतः प्रोक्तं, नैयायिकमतं मया । एतेषामेव शास्त्रेभ्यस्तांस्तान् भावान् विदुर्बुधाः ॥ ९ ॥ एतेषां यजमानस्तु, सुताराहृदयेश्वरः । सत्यवादी हरिश्चन्द्रो, रामलक्ष्मणपूर्वजः ॥ १० ॥ भरटानां व्रतादाने, वर्णव्यक्तिर्न काचन । यस्य पुनः शिवे भक्तिर्व्रती स भरटो भवेत् ॥ ११ ॥ अमीषां सर्वतीर्थेषु, भरटा एव पूजकाः । शेषा नमस्कारकराः, सोऽपि कार्यो न सन्मुखः ॥ १२ ॥ इति शैवम् ॥ अथ वैशेषिकं ब्रूमः, पाशुपतान्यनामकम् । लिङ्गादि यौगवत्तेषां, ते ते तीर्थकरा अपि ॥ १३ ॥ वैशेषिकाणां योगेभ्यो, मानतत्त्वगता भिदा । प्रत्यक्षमनुमानं च, मते तेषां प्रमाद्वयम् ॥ १४ ॥ अवशेषप्रमाणानामन्तर्भावोऽत्र तैर्मतः । तत्त्वानि तु षडेवात्र, द्रव्यप्रभृतिकान्यहो ! ॥ १५ ॥ द्रव्यं गुणास्तथा कर्म, सामान्यं च चतुर्थकम् । विशेषसमवायौ च, तत्त्वषट्कं हि तन्मते ॥ १६ ॥ तत्र द्रव्यं नवधा भूजलतेजोऽनिलान्तरिक्षाणि । कालदिगात्ममनांसि च गुणः पुनः पञ्चविंशतिधा ॥ १७ ॥ स्पर्शरसरूपगन्धाः शब्दः सङ्ख्या विभागसंयोगौ । परिमाणं च पृथक्त्वं तथा परत्वापरत्वे च ॥१८॥ बुद्धिः सुखदुःखेच्छाधर्माधर्मप्रयत्नसंस्काराः । द्वेषः स्नेहगुरुत्वे द्रवत्ववेगौ गुणा एते ॥ १९ ॥ उत्क्षेपावक्षेपावाकुञ्चनकं प्रसारणं गमनम् । पञ्चविधं कर्मैतत् परापरे द्वे तु सामान्ये ॥ २० ॥ तत्र परं सत्ताख्यं द्रव्यत्वाद्यपरमथ विशेषस्तु । निश्चयतो नित्यद्रव्यवृत्तिरन्त्यो विनिर्दिष्टः ॥ २१ ॥ य

इहायुतसिद्धानामाधाराधेयभूतभावानाम् । संबन्ध इहप्रत्ययहेतुः स च भवति समवायः ॥ २२ ॥ यौगे वैशेषिके तन्त्रे, प्रायः साधारणी क्रिया । आचार्यः शङ्कर इति, नाम प्रागभिधापरम् ॥ २३ ॥ अमीषां तर्कशास्त्राणि, षट् सहस्राणि कन्दली । श्रीधराचार्यरचिता, प्रशस्तकरभाष्यकम् ॥ २४ ॥ तत्र सप्तशतीमानं, सूत्रं तु त्रिशतीमितम् । व्योमशिवाचार्यकृता, टीका व्योममतिर्मता ॥ २५ ॥ सा स्यान्नवसहस्राणि, परा तु किरणावली । सा तूदयनसंदब्धा, उद्देशात् षट्सहस्रिका ॥२६॥ श्रीवत्साचार्यरचिता, टीका लीलावती मता । साऽपि स्यात् षट् सहस्राणि, एकं त्वात्रेयतन्त्रकम् ॥ २७ ॥ तत्तु संप्रति व्युच्छिन्नं, शिष्या मन्दोद्यमा यतः । आचारव्यवहारौ च, प्रायश्चित्तं च ते विदुः ॥ २८ ॥ जीवस्यात्यन्तिको दुःखवियोगो मोक्ष इष्यते । यौगानां च तथैवोक्तः, प्रायः साधर्मिका यतः ॥ २९ ॥ शिवेनोलूकरूपेण, कणादस्य मुनेः पुरः । मतमेतत् प्रकथितं, तत औलूकमुच्यते ॥ ३० ॥ अक्षपादेन ऋषिणा, रचितत्वात्तु यौगिकम् । आक्षपादमिति ख्यातं, प्रायस्तुल्यं मतद्वयम् ॥ ३१ ॥ इति वैशेषिकम् ॥ अथ बौद्धमतं वक्ष्ये, मौण्ड्यं कृत्तिः कमण्डलुः । लिङ्गं तेषां रक्तवस्त्रं, वेषः शौचक्रिया बहुः ॥ ३२ ॥ धर्मबुद्धसङ्घरूपं, तेषां रत्नत्रयं मतम् । तारा देवी पुनस्तेषां, सर्वविघ्नोपघातिनी ॥ ३३ ॥ सप्त तीर्थङ्करास्तेषां, कण्ठे रेखात्रयाङ्किताः । विपश्यी१ शिखी२ विश्वभूः३, क्रकुच्छन्दश्च४ काञ्चनः५ ॥ ३४ ॥ काश्यपश्च६ सप्तमस्तु, शाक्यसिंहोऽर्कबान्धवः७ । तथा राहुलसूः सर्वार्थसिद्धो गौतमान्वयः ॥३५॥ मायाशुद्धोदनसुतो, देवदत्ताग्रजश्च सः । शौद्धोदनिधर्मकीर्तिप्रमुखा गुरवो मताः ॥ ३६ ॥ प्रत्यक्षमनुमानं च, द्वे प्रमाणे तु तन्मते । चतुर्णामार्यसत्यानां, दुःखादीनां प्ररूपकः ॥ ३७ ॥ सर्वज्ञस्तन्मते बुद्धः, स प्रमेयचतुष्कवाक् । दुःखं समुदयो मार्गो, निरोधश्चेति तात्त्विकम् ॥ ३८ ॥ दुःखं संसारिणः स्कन्धास्ते च पञ्च प्रकीर्तिताः । विज्ञानं वेदना संज्ञा, संस्कारो रूपमेव च ॥ ३९ ॥ समुदेति यतो लोके, रागादीनां गणोऽखिलः । आत्माऽऽत्मीयस्वभावा-

रूयः, समुदयः स उदाहृतः ॥ ४० ॥ क्षणिकाः सर्वसंस्कारा, इत्येवं वासना तु या । स मार्ग इह विज्ञेयो, निरोधो मोक्ष उच्यते ॥४१॥
सुगताचारलग्नस्य, ज्ञाननिर्मलता हि या । सा मुक्तिर्मन्यते बौद्धैः, कैश्चित् कैश्चिच्चितः क्षयः ॥ ४२ ॥ आत्मानं मन्वते नैते, ज्ञानमेव तु
मन्वते । भवान्तरे सहचरं, संतानस्थं क्षणक्षयि ॥ ४३ ॥ चत्वारो बौद्धभेदाः स्युर्भक्तिस्तेषां पृथक् पृथक् । काव्यादमुष्माद् ज्ञातव्या-
स्तन्मतप्रतिपादकात् ॥४४॥ अर्थो ज्ञानसमन्वितो मतिमता वैभाषिकेणेष्यते, प्रत्यक्षेण(क्षो न) हि बाह्यवस्तुविसरः सौत्रान्तिकैराहतः । यो-
गाचारमतानुगैरभिमता साकारबुद्धिः परा, मन्यन्ते बत मध्यमाः कृतधियः स्वच्छां परां संविदम् ॥ ४५ ॥ तर्कभाषा हेतुबिन्दुर्न्याय-
बिन्दुस्तथाऽर्चटः । तर्कः कमलशीलश्च, तथा न्यायप्रवेशकः ॥४६॥ ज्ञानपारमिताद्यास्तु, ग्रन्थाः स्युर्दश तन्मते । प्रासादा वर्तु-
लास्तेषां, बुद्धादण्ड इति स्मृताः ॥ ४७ ॥ मृद्वी शय्या प्रातरुत्थाय पेया, मध्ये भक्तं पानकं चापराह्णे । द्राक्षाखण्डं शर्करा चार्द्धरात्रे,
मोक्षश्चान्ते शाक्यसिंहेन दृष्टः ॥ ४८ ॥ इति बौद्धमतम् ॥ उक्ता लिङ्गादयो भेदा, दर्शनानां शिवैषिणाम् । तद्विस्तरतु न प्रोक्तो,
यथाज्ञानमुदीरितः ॥ ४९ ॥ अष्टाङ्गयोगसिद्ध्यर्थं, दध्युर्लिङ्गानि लिङ्गिनः । सर्वे प्राहुस्तमष्टाङ्गं, तत्स्वरूपं वदाम्यथ ॥ ५० ॥ अहिंसा-
सूनृतास्तेयब्रह्माकिञ्चनता यमाः । नियमाः शौचं सन्तोषः, स्वाध्यायतपसी अपि ॥ ५१ ॥ देवताप्रणिधानं च, करणं पुनरासनम् ।
प्राणायामः प्राणयमः, श्वासप्रश्वासरोधनम् ॥ ५२ ॥ प्रत्याहारस्त्विन्द्रियाणां, विषयेभ्यः समाहृतिः । धारणा तु क्वचिद् ध्येये, चित्तस्य
स्थिरबन्धनम् ॥ ५३ ॥ ध्यानं तु विषये तस्मिन्नेकप्रत्ययसंततिः । समाधिस्तु तदेवार्थमात्राभासनरूपकम् ॥५४॥ एवं योगो यमाद्यङ्गैरष्ट-
भिः संमतोऽष्टधा । मोक्षोपायो योगो ज्ञानश्रद्धानचरणात्मकः ॥ ५५ ॥ निर्वर्त्तको भवेद् धर्मो, दर्शनानां शिवैषिणाम् । राज्यादिभोग-
मिच्छूनां, गृहिणां तु प्रवर्तकः ॥ ५६ ॥ सर्वसावद्यविरतिर्धर्मः सिद्ध्यै निवर्त्तकः । इष्टापूर्त्तादिको धर्मो, भवेद् भूत्यै प्रवर्त्तकः ॥ ५७ ॥

धर्माधर्मविधातारं, जीवं दर्शनिनो विदुः । नास्तिकास्तं न मन्यन्ते, पुण्यापुण्यबहिर्मुखाः ॥ ५८ ॥ तेऽपिपर्षद् वदन्त्येवं, नास्ति जीवो न कर्म च । धर्माधर्मौ न विद्येते, ततः किं नु तयोः फलम् ? ॥ ५९ ॥ एतावानेव लोकोऽयं, यावानिन्द्रियगोचरः । भद्रे! वृकपदं पश्य, यद्वदन्त्यबहुश्रुताः ॥६०॥ पिब खाद च चारुलोचने!, यदतीतं वरगात्रि! तन्न ते । न हि भीरु! गतं निवर्त्तते, समुदयमात्रमिदं कलेवरम् ॥ ६१ ॥ पृथ्वी जलं तथा तेजो, वायुर्भूतचतुष्टयम् । प्रमाणभूतिरेतेषां, मानं त्वक्षजमेव हि ॥ ६२ ॥ पृथव्यादिभूतसंहत्यां, तथा देहादिसङ्गतिः । मदशक्तिः सुराङ्गेऽभ्यो, यद्वत् तद्वच्चिदात्मता ॥ ६३ ॥ तस्माद् दृष्टपरित्यागाद्, यददृष्टे प्रवर्त्तनम् । तद्धि लोकस्य मूढत्वं, चार्वाकाः प्रतिपेदिरे ॥६४॥ क्रमेण खण्डनं तेषां, जीवस्तावत्प्रपद्यताम् । अहं दुःखी सुखी चाहमिति प्रत्यययोगतः ॥६५॥ घटं वद्म्यहमित्यत्र, त्रितयं प्रतिभासते । कर्म क्रिया च कर्त्ता च, तत्कर्त्ता किं निषिध्यते ? ॥ ६६ ॥ शरीरमेव चेत्कर्तृ, न कर्तृ तदचेतनम् । भूतचैतन्ययोगाच्च, चेतनं तदसङ्गतम् ॥ ६७ ॥ मया दृष्टं श्रुतं स्पृष्टं, घ्रातमास्वादितं स्मृतम् । इत्येककर्तृका भावा, भूतचिद्वादिनः कथम् ? ॥ ६८ ॥ स्वसंवेदनतः सिद्धे, स्वदेहे चेतनात्मनि । परदेहेऽपि तत्सिद्धिरनुमानेन साध्यते ॥ ६९ ॥ बुद्धिपूर्वा क्रिया दृष्टा, स्वदेहेऽन्यत्र तद्गतिः । प्रमाणबलतः सिद्धा, केन नाम निवार्यते ? ॥७०॥ तत्परलोकिनः सिद्धौ, कर्मबन्धो न दुर्घटः । विचित्राध्यवसायस्थः, स हि बध्नात्यनादितः ॥ ७१ ॥ पुण्यपापमयं कर्म, चीयते वाऽपचीयते । तद्वशात् सुखदुःखानि, न तु यादृच्छिकान्यहो ! ॥ ७२ ॥ नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वाऽहेतोरन्यानपेक्षणात् । अपेक्षातो हि भावानां, कादाचित्कत्वसम्भवः ॥ ७३ ॥ स्तन्यपानाभिलाषो यत्, प्रथमं बालके भवेत् । पूर्वजन्माभ्यासतोऽसौ, तस्मिन् जन्मन्यशिक्षणात् ॥ ७४ ॥ तस्मान्नास्तिकवाक्येषु, रतिः कर्तुं न युज्यते । आत्मा ज्ञानी कर्ममुक्तः, परलोकी च बुध्यताम् ॥ ७५ ॥ स चाष्टाङ्गेन योगेन, कर्मोन्मूल्य समन्ततः । आप्नोति मुक्तिं तत्रोच्चैरानन्दं

स्वादयत्यहो! ॥ ७६ ॥ मादिकमनन्तमनुपममव्याबाधं स्वभावजं सौख्यम् । प्राप्तः स केवलज्ञानदर्शनो मोदते मुक्तः ॥ ७७ ॥ सर्वथाऽप्यजिघांसूनां, गुरुदेवहितैषिणाम् । अदीर्घमत्सराणां च, मुक्तिरासन्नवर्त्तिनी ॥ ७८ ॥ कालस्वभावनियतिचेतनेतरकर्मणाम् । भवितव्यतया पाके, मुक्तिर्भवति नान्यथा ॥७९॥ बालावबोधनकृते मलधारिसूरिः, श्रीराजशेखर इति प्रथमानबुद्धिः । सम्यग्गुरोरधिगतोत्तमतर्कशास्त्रः, षड्दर्शनीमिति मनाक् कथयांबभूव ॥ १८० ॥

आ श्रीकैलाससागरसूरि ज्ञानमन्दिर
श्रीमहावीर जैन आराधना केन्द्र
कोबा (गांधीनगर) पि ३८२००९

॥ इति श्रीराजशेखरसूरिकृतः षड्दर्शनसमुच्चयः ॥